

Dr. Jož. A. Glonar:

Med reformacijo in romantiko.

(Kos literarnozgodovinskega programa.)

Naši književnosti so udarili temelje in dali prvo, obširno podlago naši protestantje; njih delo je vedno bila podlaga poznejšemu literarnemu delovanju, njih jezik je temelj našega knjižnega jezika. Preprost zakon narave, ki nam kaže, da vpliva vsaka natisnjena knjiga, kakor hitro je prišla med ljudi, že s svojo preprosto existenco na knjige, ki ji slede — tem bolj v času, ko je knjig malo in niso druga drugi na poti — nam je dokaz za to. Na tem polju je pri nas opravila glavno delo Dalmatinova biblija. Da se je vkljub separatističnim težnjam, ki so se pojavljale na raznih krajih in v raznih časih, vendar ohranila kontinuiteta našega književnega jezika, to nas uči njegova zgodovina. Drugačno sliko pa nam kaže zgodovina našega literarnega življenja. Živahnemu literarnemu delovanju protestantov, ki obsega razne panoge književnosti, sledi v 17. stoletju očitna stagnacija. Kar je naše literature, je iz kraja namenjena samo najnujnejšim dušebrižniškim potrebam (katekizmi, listi in evangeliji), v drugi polovici 17. stoletja pa prevladuje bogoslovski (Schönleben) in posvetni (Valvasor) enciklopedizem, ki kulminira v ustanovitvi ljubljanske akademije („Academia operosorum“, ustanovljena l. 1693). Delo te akademije in nje članov ni bilo slovensko, toda duh, ki se je izražal v njej, je celo 18. stoletje in še globoko v 19. dajal barvo in določal smer pretežni večini slovenske književnosti one dobe.

Na koncu 17. in v začetku 18. stoletja pa nakrat oživi literarno delovanje: trije pridigarji, kapucina o. Janez Svetokriški, oče Rogerij in Jernej Basar, jezuit, izdajo 8 debelih knjig v našem jeziku. Te knjige so izšle v letih 1691—1743, torej v okroglo petdesetih letih in že same prekašajo po obsegu vso našo literaturo, kar je je izšlo v celem stoletju, ki leži med letom 1691 in letom 1595, ko je izšla zadnja slovenska protestantska knjiga, Lutrova postila, ki jo je izdal Trubarjev sin Felicijan. Če se spomnimo, da je bila ljubljanska akademija v ozkih stikih z italijanskimi — tje doli do Sicilije — nam pač ne bo gol slučaj, da je publikacijo Janezovih in Rogerijevih pridig omogočila munificenca italijanskih plemenitašev. — Iz kroga akademije je izšel prvi zgodovinar naše

literature, o. Marko Pohlin. Pri vseh, ki so mu na tem polju sledili in z večjo ali manjšo srečo poizkušali pokazati zgodovino naše književnosti ali celo našega duševnega življenja, pa se opazuje ista prikazen. Med reformacijo in romantiko zeva povsodi velika vrzel, ki je le za silo zamašena z življenjepisnimi in bibliografičnimi podatki in površno karakterizirana z analogijami iz svetovne zgodovine in nemške literarne zgodovine. To je doba, ki smo jo navajeni imenovati „protireformacijsko“, „katoliško“ in pri kateri tvorita „prosvitljena“ in „francoska“ doba nekak prehod v duševno zgodovino 19. stoletja. Ta prikazen je deloma umljiva. Reformacija in romantika imata množino književnih produktov in sta že kot svetovni struji tako jasno izraženi in karakterizirani, da se jih človek lahko brez posebnih težkoč loti. Poleg tega je s preprostega človeškega stališča umljivo, da se zgodovinar narodne književnosti s posebno ljubeznijo in vnemo posveti dobi poroda svoje književnosti in nje prvega lepega razcvita. Doba med reformacijo in romantiko pa nima ravno obilice književnih produktov, kaže splošno najrazličnejše težnje in zelo spreminjavo lice ter je povrh še stigmatizirana s predsodkom, da tvorijo večino njene književne produkcije malo zanimivi „špehi“, katerih se zgodovinarji naše literature, šolani ob tujih literaturah, ne lotijo radi, ker jih z ničim ne mičejo. Le redki so, ki se, navadno bolj mimogrede, lotijo enega ali drugega pisatelja te dobe. Jasno je pač tudi, da ni baš zadnji vzrok te prikazni pomanjkljiva organizacija našega znanstvenega dela in pa dejstvo, da se pri nas o literaturi sicer mnogo govori, toda premalo in nesmotreno dela. Dokler te dobe ne poznamo boljše, je nemogoča celotna zgodovina našega slovstva, je vsak obračun z idejami naše preteklosti napisan v gibko vodo. Da je potreben za orijentacijo v sedanjosti in za bodočnost, tega ni treba posebe dokazovati; instinktivno kaže to potrebo tudi naše literarno občinstvo, ki od leta do leta bolj nestrpno zahteva od poklicanih pisateljev celoten in dober pregled naše literarne zgodovine. Da ga ni mogoče napisati, dokler ne poznamo dobe med reformacijo in romantiko boljše, nego jo v resnici, ta zavest se je indirektno pojavila že zgodaj. Že leta 1870 je A. J. (Anton Jeglič) v članku „Slovenci in sedemnajsti vek“¹ skušal podati nekako karakteristiko te dobe. Deloma je članek posvečen ustanovitvi Matice; zato govori pisec o stari ljubljanski akademiji „trudoljubnih“, ki je bila po njegovem nekaka prednica (!) Matice. Kot glavni vzrok¹ za nazadovanje slovenskega

¹ Letopis Mat. Slov. 1870, str. 200—204.

slovstva navaja dejstvo, da se takrat še ni bila „izcimila ideja narodnosti“ (v resnici je bila zatrta!). Dvoje dobrega pa je slovenskemu narodu prineslo, kakor pravi, 17. stoletje: „razširjeval se je med ljudstvom pravi, ne napačni duh“ in ohranile so se knjige in ž njimi naš jezik. Protestante so povsodi preganjali in zatirali in da ni bilo katoliških pisateljev te dobe, kje — vprašuje — bi bilo danes slovensko slovstvo? V novejšem času je napisal V. Steska kratek pregled slovenskega slovstva od protestantovske dobe do prvih desetletij osemnajstega stoletja kot nekak uvod svojemu spisu o Ahaciju Stržinarju². Vsi ti članki so dokaz stalnega zanimanja za to dobo in zavesti, da jo je treba obdelati. Od časa do časa se pojavljajo tudi razprave o raznih pisateljih te dobe, toda to so komaj začetki. Tipičen primer obravnavanja tega kosa naše literarne zgodovine je ljubljanski kapucin oče Rogerij. O njem se je razmeroma še največ pisalo, toda preko nekaterih novih biografičnih podatkov in bibliografskih korektur še nismo prišli. Nejasna je njegova osebnost, nejasen duh njegovega dela, niti razlage naslova njegovega dela, ki vendar ni brez vsega umljiv, ne najdeš v dosedanjih spisih o njem. Tega zanimivega in zaslužnega pisatelja — zapustil je dvoje debelih knjig slovenskih pridig, ki obsegajo v četverki nad 1300 strani — preganja v naši slovstveni zgodovini v resnici čudna usoda.

Prvi je pisal o očetu Rogeriju o. Marko Pohlin. Iz tega, kar navaja o njem³, pa izhaja, da je imel samo drugi zvezek njegovih pridig v rokah in da mu je prvi bil sploh neznan. Za njim bi pričakovali prvo vest o našem pisatelju pri Kopitarju. Kopitar govori sicer v svoji slovnici o Rogerijevem predhodniku, novomeškem kanoniku Kastelcu (str. 61—74), o njegovem neposrednem predniku in vrstniku, o. Janezu Svetokriškem (str. 74—75), o novomeškem kapucinu o. Hipolitu (str. 75—108), o tretji izdaji Hrenovih listov in evangeljev iz leta 1730, ki jo omeni na tem mestu, ker je izšla pri Hipolitovem založniku (J. G. Mayru v Ljubljani) (str. 108 do 110), o jezuitu Basarju (str. 110—121) in o četrti izdaji Hrenovih evangeljev iz leta 1741 (str. 121—125). Ker se drži Kopitar, kolikor je to mogoče, vseskozi časovnega reda obravnavanih knjig, bi pričakovali na tem mestu — zelo pozno sicer, ker je prvi del Rogerijevih pridig izšel leta 1731, drugi pa 1743 — razpravo o

² Izvestja Muz. društva za Kranjsko. Letnik XIX. (19.9), str. 65—78.

³ Bibliotheca Carnioliae. (Laibach, 1862) str. 62. s. v.

jeziku očeta Rogerija, ali vsaj njegovo ime. Toda ničesar ne najdemo. Kopitar obravnava v naslednjem odstavku neko knjigo iz leta 1764 in govori na sledečem listu že o Pohlinu. Očividno ni Rogerija niti poznal. Manj verjetna je domneva, da je Rogerija zamolčal, ker se je oziral v prvi vrsti na teoretike slovničarje, pri Rogeriju pa ni niti stavka o jeziku ali pisavi. —

Prve zanesljivejše podatke o Rogeriju najdemo iz peresa Čopovega — pri Šafaříku⁴. Čop, ki je poslal te podatke Šafaříku 27. junija leta 1831⁵ podaja precej zanesljiv prepis naslova in podatke o izdaji in aprobaciji knjige, posnete iz uvodov obeh del. Zunanjemu opisu pridig je dodal še nekako karakteristiko Rogerija kot pisatelja, ki pa ni nič drugega nego stilistična varijanta tega, kar je napisal Kopitar o — Janezu Svetokriškem. Posredno priznava to dejstvo že Čop sam. —

Ker ne omeni Rogerija Kopitar, ga tudi J. pl. Kleinmayr ne omeni, ki se za to dobo precej naslanja na Kopitarja⁶. Levstik, ki je o tem zmašilu napisal ostro oceno, mu to tudi oponese⁷. Toda njemu samemu se je primeril majhen lapsus. O Rogerij ni „od leta 1731 do 1743 spisal dva debela zvezka propovedij“, saj ni svojega dela več videl natisnjenega in je delo samo že kar na prvi strani latinskega posvetila imenovano „opus . . . posthumum“.

Nekoliko več podatkov imamo pri Marnu⁸. On pravi, da je bil o. Rogerij rojen Ljubljčan — to izhaja iz pristavka imenu, „Labacensis“ — podaja kot primer njegovega jezika štiri sinopse in uvodne odstavke dveh pridig. Dvom, jeli delo izšlo s Codellijevo podporo, je nepotreben, naslov podan precej natančno, če se ne oziramo na nedoslednosti pri razreševanju starih kratic in kopiranju akcentov. Karakteristika njegovih pisateljskih vrlin je podana dobesedno po Čopu. Novost je podatek, da je o. Rogerij imel pri posvečevanju ljubljanske stolnice dve pridigi v slovenskem jeziku. Odkod ima ta podatek, tega Marn ne pove; iz Rogerijevega dela samega gotovo ne. V celem Rogerijevem delu najdemo samo eno mesto (Palm. emp. I, 441), po katerem se bo mogoče dala ona pridiga lokalizirati. Na koncu 39. pridige — na čast svetemu Janezu

⁴ P. J. Šafaříks *Gesch. der südslav. Lit. Aus dessen hdschr. Nachlasse hg. v. Jos. Jireček. I. Prag 1864. Str. 122.*

⁵ Zbornik. Na svetlo daje *Slov. Mat. v Ljubljani. I. (1899), str. 107.*

⁶ *Zgodovina slovenskega slovstva. V Celovcu, 1881.*

⁷ *Ljublj. zvon. 1881. Str. 694 (Zbr. spisi V., str. 196 sub 9).*

⁸ *Jezičnik, XXII. V Ljubljani, 1884. Str. 6.*

Nepomuškemu — se obrne o Rogerij, tako si je mogoče razlagati situacijo, proti altarju in pravi⁹: „Obèrnem se h' tebi, O molčéči, inu za vol tega slovéči Martyrnik *S. Joannes!*... Ty pak o Bug V. M. ogovórim tè is tò, pildu tvojga S. Martyrnika podpisano Mòlitoujo, rekhòč: Praesta quaesumus Omnipotens Deus precibus nostris, quas in Veneratione B. Joannis deferimus . . .“ V kateri cerkvi se nahaja taka slika v oltarju?

Manj ko njegovi predniki, ve o Rogeriju povedati Glaser¹⁰. Naslov dela prinaša po Šafaříku in ga izpopolni po Marnovih podatkih. „Tudi drugi del ima 126 govorov“ piše, kar je dokaz, da ni imel ne prvega, ne drugega dela v rokah in da ni razumel, da velja naslov, ki govori o 126 pridigah, za oba dela. Pod črto navaja poleg Šafaříka in Marna tudi: „B. Lenček, Mitth. d. h. Ver. f. Krain 1848, str. 95; 1857, str. 89“ — kar je ne samo netočno, ampak tudi brez vsakega pomena in koristi. Na prvem mestu najdemo v teh „Mitth.“ za našega pisatelja popolnoma brezpomembno notico, da je kranjsko zgodovinsko društvo dobilo od Metelka leta 1848 „zwei Quartbände krainischer Predigten des P. Rogerius vom Jahre 1743 — ohne Titelblatt“, iz katere ne moremo niti tega posneti, ali sta bila oba dela, ali pa dva izvoda drugega dela. Na drugem mestu — kamor bi spadalo ime Lenčka, pa ne najdemo v njegovih prispevkih k slovenski bibliografiji drugega, ko zelo netočen naslov Rogerijevega dela, iz česar se vidi, da njegov izvod Rogerija ni bil popoln.

Sket¹¹ ne prinaša nič bistveno novega; nova je pri njem samo trditev, da je pridigal in pisal v duhu slovečega nemškega pridigarja, Abrahama a Sancta Clara. To je poizkus, s preprosto kombinacijo razširiti naše znanje o Rogeriju, ki pa ima že svojega zanimivega prednika: kar je pisal o Rogerijevih „storijah“ Čop, je samo stilistična varijanta onega, kar je o Janezu Svetokriškem napisal Kopitar, kar trdi o sorodnosti Rogerija z Abrahamom Sket, je zopet samo preprosto na Rogerija preneseno to, kar je o Janezu Svetokriškem napisal — Levec¹². Vkljub temu je ta kombinacija prešla v našo „literarno zgodovino“. Dr. Medved, prvi, ki si je pri nas

⁹ Transkribiram samo sičnike in šumnike — ki jih Rogerij zelo nedosledno stavi — vse druge posebnosti njegovega pravopisa puščam nedotaknjene.

¹⁰ Zgodovina slovenskega slovstva. I. zv. V Ljubljani 1894. str. 160.

¹¹ Slovenska slovstvena čitanka . . . Na Dunaju, 1893. Str. 80. — V 2. izd. (Na Dunaju 1906) na str. 82.

¹² Paulus: Slovenski Abraham a Sancta Clara. „Soča“, 1873, štv. 27 in 28.

vsaj nekoliko bliže ogledal Rogerija, predno je o njem sodil, pravi o njem kratko¹³: „Vpliv zgovornega Abrahama a St. Clara je i pri Rogeriju očividni“. Medved povdarja sorodnost med Janezom Svetokriškim in Rogerijem, „le na jezikoslovno (!) obliko je Rogerij nekoliko bolj pazil“. „Rogerijevi govori so dokaj dolgi, polni sveto-pisemskih izrekov in mičnih povestic, iz česar smelo sklepamo, da je bil o. Rogerij v bogoslovnih in posvetnih vedah temeljito izobražen“. Dobro je, da prinaša daljši odlomek 5. pridige, slabo pa, da ta odlomek ni bolj jasno označen kot odlomek. Priobčen je te pridige samo uvod in konec. Ali so sinopse, ki so uvod vsaki pridigi, nekaj „izvirnega“, Rogerijevega, to bo treba šele dokazati. Ali niso prej goli prevodi latinskih, ki stoje pred njimi? Da vidi pisatelj, ki je z enim mahom hotel opraviti mikavno, toda pretežavno nalogo, v oblikah „svete Anton“, „per prave Modrusti“ porabo „staroslovenskega polglasnika r“, tega mu človek ravno ne sme zameriti¹⁴.

Za dr. Medvedom se je prvi — in doslej edini — znanstveno lotil o. Rogerija dr. J. Pregelj. V svojem članku¹⁵ popravlja bibliografsko doslej običajno navedbo števila strani Rogerijevega dela in prinaša datum Rogerijeve smrti. Nato polemizira proti nazoru, da je o. Rogerij učenec Abrahamov in se pri tem obrača najbolj proti dr. Medvedu. Proti njemu povdarja, da je Rogerij zastopnik tako imenovane „frančiškanske pridige“, navaja znake te pridige, ki se nahajajo pri Rogeriju in poda v obširnejšem pozitivnem delu

¹³ Dr. A. Medved: Zgodovina slovenskega cerkvenega govorništva. Voditelj v bogoslovnih vedah. Let. IX. 1906. Str. 280.

¹⁴ Za splošno karakteristiko njegovega dela samo primer, kako piše o knjigah, ki jih ni. „Prva katoliška slovenska knjiga, ki je bila tiskana, bil je mali katekizem, izdan l. 1574 v Gradcu (sledi pod črto naslov tega katekizma). Žal, da se ni ohranil; izgubil se je popolnoma. Poznamo ga samo iz predgovora v Trubarjevi knjigi „Catechismus sdveima Islagama“. Spisal ga je P. Lenart Pachenecker. Ta katekizem bil je potem podlaga katoliškega pouka v cerkvi, v šoli in pa domu. Katoliško cerkveno govorništvo ga radi tega šteje med svoje zlate knjige“. (l. c. str. 265.) — V zadnjih dveh stavkih same prazne besede, same gole kombinacije, porojene iz edine težnje, da se o „prvi katoliški slovenski knjigi“ pove kaj lepega. Mnogo lepše in zaslužnejše bi bilo, če bi pisatelj iskal knjigo po vseh samostanih nekdanjega notranje avstrijskega ozemlja. Baš on bi v ta namen lahko mobiliziral veliko organizacijo, ki je civilen slovenski slovstveni zgodovinar ne more. Mogoče bi se ta zanimiva knjiga vendar le kje našla.

¹⁵ „P. Rogerius Labacensis: Palmarium empyreum“. (Doneski k poznavanju takozvane „frančiškanske pridige“ v slovenskem slovstvu). Voditelj v bogoslovnih vedah. Letnik XIII., 1910, str. 1—16.

svoje razprave analizo glavnih virov Rogerijevih. Da preišče, kolika je Rogerijeva originalnost, se je lotil dela, ki je v marsikaterem oziru skoro brezupno. Hotel je pokazati, „v kakem razmerju stoji Slovenec-redovnik k svetovni struji“, toda pri tem je utonil v obilici skoro nepreglednega gradiva; material in dokazovanje se mu je razdrobilo na tisoče drobcev, iz katerih je bilo nazadnje skoro nemogoče, podati v enem stavku precizen rezultat. Njegova zasluga je, da je pokazal, da množina Rogerijevih citatov ne sme imponirati, ker jih je mnogo iz druge roke. Ta rezultat je bil že v naprej verjeten; kdor je opravil mudno delo, da ga tudi dokaže, bi ga moral jasno formulirati. Ostalega programa, kakor ga Pregelj formulira v zadnjem odstavku svoje razprave¹⁶, pa ni izvršil, tako da njegovo delo ne prinaša nikake globlje karakteristike o Rogerija in duha njegovih pridig. Deloma izhaja to iz precej nejasno formuliranega programa njegove razprave, ki kaže, da je svoje delo umeval precej mehanično.

Proti Pregljevi razpravi, ki negira vpliv Abrahamov na o. Rogerija, se je oglasil dr. A. Medved¹⁷, da obrani svojo trditev. Opirajoč se na „dolgotrajno proučevanje“ del obeh pisateljev pravi, da mu je njih „sorodnost jasna kot beli dan“. Kar je prvič mimogrede trdil (dasi ne prvi), poizkusi tokrat dokazati. Ta dokaz pa se mu ni posrečil. Težišče vsega dokazovanja tiči v primerjanju dveh mest obeh pisateljev: Rogerijevega I, 509 in odlomka iz Abrahamovega „Judas der Erzschem, Salzburg, 1692, III. zv. str. 133.“ Pri obeh se nahaja na teh mestih „opominjevanje k stanovitnosti v molitvi“ — to pa je tudi vse. Ta „tema“ je tako splošno pridigarska, da jo lahko najdemo pri vsakem količkaj plodovitem pisatelju pridigarju in zaradi tega ne more biti nujen dokaz za kako sorodnost ali odvisnost. Med obema odlomkoma ni nobene sorodnosti v tehniki ali v podrobnostih. Pač — ena, ki je dr. Medved ne omeni, ker na take subtilitete (dasi bi šele one dale dokazilno moč njegovim trditvam) sploh ne pazi. Oba, Abraham in Rogerij, navajata kot primer stanovitnosti očaka Jakoba, ki se je vso noč boril z angelom, dokler ga ni blagoslovil. To pa je primer iz svetega pisma, pridigarski „locus communis“, ki ravno vsled tega, ker se lahko najde pri vsakem pridigarju, nima posebne dokazilne moči. Nekoliko drugačna bi bila stvar, če bi vse tri može, ki jih navaja Abraham (sv. Bazilij,

¹⁶ I. c. str. 16.

¹⁷ „P. Rogerius Labacensis in Abraham a S. Clara. V pojasnilo.“ Voditelj XIII, 1910, str. 129–134.

Elija, Jakob), našli pri Rogeriju navedene v istem redu. Toda še tedaj bi ne bila izključena možnost, da sta o ba črpala iz tretjega vira. Odlomek iz Abrahama, ki ga prinaša dr. Medved, je ob enem tipičen primer Abrahamove pridigarske tehnike. Tam primerja človeka, ki v molitvi kaj prosi od Boga, s suplikantom svoje dobe, ki je vložil kako prošnjo in sedaj pri odločilnem človeku ali uradu antišambrira. To se jasno opazi na tem, da rabi Abraham namenoma „stilus curialis“ takih prošenj. Zdi se, da ga je v to zavedel sv. Bazilij, ki ga Abraham citira. Toda, kar je pri Baziliju le prav naravno naznačeno¹⁸, to je pri Abrahamu pritirano do krajnih, neokusnih skrajnosti. Da je tako zavedno trivializiranje Rogeriju popolnoma tuje, za Abrahama pa naravnost značilno, tega dr. Medved ni opazil.

Dalje navaja dr. Medved iz Rogerija odlomek I, 23 in retorično vzdikne: „Kdo se ne bi takoj na Abrahama spomnil . . .“ — Ne, gospod profesor! Na Abrahama se spomni kvečemu tisti, ki ga v Rogeriju išče. Kdor pa pozna sv. pismo, se spomni, da je celo mesto, ki ga navaja Rogerij, samo obširna parafraza nekega svetopisemskega verza. Toda tudi za one, ki jim ni ravno treba poznati svetega pisma, je že Rogerij sam poskrbel, da ga ne tolmačijo napačno. Nekoliko više — toda na isti strani — citira oni verz v latinskem jeziku in v slovenskem prevodu, pravi sam: „kar stóy pissanu“ in ob robu točno zabeleži: „Levit. 22.“ Tudi drugo, kar navaja dr. Medved, da bi podkrepil svojo priljubljeno tezo, ni toliko dokaz za njo, kakor za to, da sta mu metoda in terminologija literarne zgodovine nekaj nejasnega. Sam je napisal „Vpliv zgovornega Abrahama a St. Clara je tudi pri Rogeriju očitiden,“ toda tukaj se brani proti temu, da smatra Rogerija za Abrahamovega učenca. Obširno in precej po nepotrebnem polemizira proti Preglju, ki je rekel, da Rogerij Abrahama niti poznal ni. Ime Abrahamovo mu je že bilo — mogoče — znano, menda tudi eno ali drugo delo, toda vse skupaj je bilo Rogeriju nekaj duševno popolnoma tujega, brez vsake notranje sorodnosti, ki bi omogočala kak vpliv na Rogerija. V tem smislu se o Rogeriju popolnoma po pravici trdi, da Abrahama niti ni poznal. Kar navaja dr. Medved, da bi dokazal nasprotno, ni nikak dokaz za to, da je Rogerij poznal Abrahama, ampak kvečemu za to, da je Abraham — in še to menda

¹⁸ Prim.: „Instructissima bibliotheca manualis concionatoria . . . Editio octava . . . opera & studio Tob. Lohner . . . Venetiis, 1738. Titulus CIII. „Oratio“, s. v. „Perseverantia“ (LXXXIX).

le indirektno! — poznal Kranjsko in Kranjce! Še dvoje, troje reči, ki karakterizirajo znanstveno metodo dr. Medveda. Kar pripoveduje tukaj o Abrahamu, je nepotrebna digresija, ki samo ovira in moti glavno prašanje, okoli katerega se vsled tega res samo „suče“ njegova polemika. Citat iz Kristijana Wolfa: „Welchen unter allen alten und neuen Philosophen halten Sie für den größten? . . . Der P. Abraham a St. Clara ist's“ — je v tej zvezi res nepotreben in samo nedolžna floskula, kateri se mora danes človek, ki pozna Abrahama, nehote nasmehniti. Mimogrede omeni dr. Medved, da je P. Rogerij „temeljito izobražen in v homiletiki vsestransko podkovan propovednik¹⁹, toda ta sodba ne temelji na kaki globlji analizi njegovega dela, ampak je samo aprioristična etiketa — s takimi lepimi in pohvalnimi etiketami je pisatelj zelo radodaren —, ki jo je dr. Medved prilepil o. Rogeriju in katero sedaj na vse strani dokazuje in brani. Da mora oni, ki se danes, 200 let po Abrahamovi smrti, peča s cerkvenim govorništvom, poznati tega značilnega propovednika, to je živa resnica. Ali pa naj bo to dejstvo dokaz, da ga je poznal ali celo moral poznati tudi o. Rogerij? Rogeriju ne očitamo nič hudega, nič slabega — to treba proti dr. Medvedu posebe poudariti — in nikakor ga ne maramo in ga ni treba „hude zaniknosti obdolžiti“, če trdimo, da Abrahama — res ni poznal.

Ta obširna analiza dosedanjih spisov o Rogeriju je bila potrebna kot nekak obračun z dosedanjo metodo in njenimi rezultati, deloma pa tudi kot programatična podlaga za bodoče delo. Pri vseh pisateljih te dobe in te vrste so glavni vir za njih spoznavanje njihova dela, že vsled tega, ker imamo direktnih poročil o njih le malo. Glavni podatki o njih se dobe v naslovih njihovih del, ki so po šegi te dobe zelo gostobesedni, v manj ali bolj obširnih uvodih in posvetilih, vse ostalo pa treba s podrobnejšo analizo izkopati iz njihovih spisov samih, ki dajejo za to vkljub svoji navidezni enoličnosti dovolj gradiva. Tako delo se na prvi pogled ne dozdeva mikavno in na videz ne obljublja ravno posebnih uspehov. Da je res zanimivo in da je le na ta način mogoče spoznati duha teh pisateljev in njihove dobe, to hoče pokazati ta razprava.

(Dalje prihodnjič.)

¹⁹ l. c. str. 132.

Dr. Jož. A. Glonar:

Med reformacijo in romantiko.

(Kos literarnozgodovinskega programa.)

2.

Po zimi leta 1726. ali 1727. sta dobila kapucina v Škofji Loki, brata Anton Marija iz Bribira in Teofil iz Kranja, od provincijala štajerske kapucinske provincije, brata Gotharda iz Gradca, nalogo, da pregledata obširen rokopis pridig, ki jih je spisal o Rogerij, „slovenski pridigar“ kapucinskega reda. Ta cenzura je bila potrebna, predno je smel iti rokopis v tiskarno. V sredi marca leta 1727. sta bila s svojim delom gotova. Brat Teofil je prečital oba dela in dal svojo aprobacijo 19. marca 1727, brat Anton Marija je prečital samo prvi del in dal dovoljenje za natisk 24. marca leta 1727. Formalno pooblastilo generala minoritov, Hartmanna iz Briksna, ima datum „Alonae in Hispania die 6. Julij 1727.“ Za ljubljansko škofijo sta dala aprobacijo „sedē episcopatus Labacensis vacante“ brat Anton Kalan (22. januarja 1728) in kanonik Janez Jakob Shilling (26. januarja 1728). Sedaj je lahko šel prvi del pridig v tiskarno. O. Rogerij pa svojega dela ni dokončal in videl natisnjenege, ker je umrl 23. avgusta leta 1728²⁰. Aprobacija drugega dela se je med tem nekoliko zavlekla. Podpisala sta jo v Ljubljani 30. junija 1730 brat Didak iz Kamnika in Jožef iz Škofje Loke, od provincijala kapucinske provincije, brata Benigna iz Gradca pozvana kapucinska cenzorja. V tej aprobaciji govorita o. Rogeriju že kot o „hujus Provinciae olim Concionatore.“ Da je Rogerij že mrtev, se da sklepati tudi iz aprobacije, ki jo je napisal 16. septembra 1733 cenzor ljubljanske škofije, Anton Kalan, ki je cenzuriral tudi že prvi zvezek. On govori tukaj o Rogeriju kot o „eximio olim Concionatore (cujus memoria in benedictione est).“ Stavek v oklepajih je očitno naslonjen na mesto pri Rogeriju II, 295, kjer pravi naš pridigar: „V'měj drugimi navádame, katére iméli so ty Nekedájšni *Hebraeerji*, iméli so túdi letó, de, kadár so khi eniga tēh stárih Očákou ú missel uzéli, ali: kaj od tēh, aku si lih mèrtvih govóрили, usēlei so tē besséde pèrstávili: *Zihro nam libraha.* Tu je:

²⁰ Pregelj, l. c. str. 1. — Schematismus F. F. Ordinis Minorum S. P. Francisci Capuccinorum Almae Provinciae Styriae ineunte anno MCMVIII, str. 59.

Memoria ejus sit in Benedictione. Njéga spómyn ú žégni bode tu je u častè inu ú hváli. Katéra lepa naváda terpy inu znájde se ú méj nami šè dan danášni; kir, kadàr khi govórymo od naših mèrtvih Stárišou, Znancou, Prjátelou inu drugih: pèrstávimo h'tem tè besséde. Bug jim gnadaj... katéru je ena lepa S. naváda." Kalan se je pri čitanju tega mesta spomnil že pokojnega autorja in tako so prišle te besede v tekst njegove aprobacije, kjer učinkujejo tem lepše, ker dajejo aprobaciji nekako intimnejšo, osebno noto. Tekst ostalih aprobacij je v primeri s to Kalanovo zelo šablonski in bombastičen. Zadnjo aprobacijo je dal drugemu delu pozno, 6. oktobra 1743, že zgoraj omenjeni Janez Jakob Shilling.

Prvi del pridig je izšel v Celovcu pri Janezu Fr. Kleinmayrju z letnico 1731. Pred naslovnim listom ima bakrorez, ki ga dosednji pisatelji o Rogeriju ne omenjajo (in bibliografi posebe ne štejejo), ki pa je vendar važen, ker nam nekoliko pomore pri razlagi simboličnega imena Rogerijevega dela. Okvir te slike tvorita dve palmovi vejici, prepleteni in spodaj zvezani s trakom. Trak na levi vejici ima od spodaj navzgor napis „Pal-ma-rium“, na desni se čita od zgoraj navzdol „Em-py-reum“. V vertikali „kartuše“ stoji košata palma, na kateri visi, kakor na križu, razpet Kristus. Po listih palme so raztresene posamezne besede in zlogi reka: Ascendam in palmam et apprehendam fructus ejus. Cant. 7. v. 7.“ Na levi strani palme stoji Marija, srce prebodeno z mečem, na desni učenec ljubljenec Janez, ki gleda h Kristusu na križ in z desnico kaže na množico v ozadju. V ospredju kleče, simetrično razporejeni, štirje svetniki. Svetnik na zunanji levici je sv. Peter, pred njim sv. Frančišek Asiški. Na skrajni desni kleči sv. Pavel, pred njim svetnik redovnik, ki ga ne vem identificirati. Po bisagi, ki leži pri njegovih kolenih in ima napis „Deo gratias“, je označen kot svetnik iz reda miloščinarjev. Mogoče je kapucin sv. Feliks²¹. Ozadje slike je ravno tako kakor ospredje, komponirano strogo simetrično. Na levi strani slike (na Kristusovi desnici) je zbrana duhovščina. V njej ne spoznamo drugega, ko sv. Janeza Nepomučana. Na Kristusovi levi so zbrani posvetni stanovi; med njimi razberemo par kronanih glav in sv. Marijo Magdaleno. Za tem vrezanim naslovnim listom sledi (črno in rdeče) natisnjeni naslov dela: „Palmarium empyreum, seu Conciones CXXVI. de sanctis totius Anni...“ najbolj

²¹ Prim: Detzèl H., Christliche Ikonographie. Freiburg i. Br. 1896. II, str. 339. — Temu svetniku je O. Rogerij posvetil celo pridigo (I, 442—453), v kateri primerjaj posebno str. 450.

točno podan v Simoničevi bibliografiji. Za tem naslovnim listom pride na štirih straneh posvetilo dela: „Illustrissimo Domino, Domino Augustino Codelli de Fahnenfeld, Sacrae Caesareae Majestatis Consiliario, Incltyti Ducatus Carnioliae Nobili Patritio, Domino in Thurn & Dobrova &c. &c. Domino, Domino Moecenati ac Patrono nostro gratiosissimo &c.“ Podpisani „P. P. Capucini Conventus Labacensis“ poklanjajo ta „opus... posthumum“ Codelliju, ki je omogočil, da se je natisnilo²², slave svojega pokrovitelja v vznesenih besedah in obširno govore o dobrotah, ki so jih prejeli od njegovega strica, Petra Antona Codellija. Posvetilu sledi že na naslovni strani omenjeni „privilegium caesareum“. S cesarskim dekretom je bilo namreč vsem tiskarjem in knjigotržcem prepovedano, dela, ki so jih izdali kapucini, v sveti rimski državi, v kraljevinah in dednih deželah cesarskih, brez dovoljenja in potrdila provincijalov deloma ali v celoti ponatiskovati in prodajati. Zato podeljuje v zgoraj označenih deželah provincijal štajerske province kapucinov edino celovškemu J. Frid. Kleinmayrju in njegovim dedičem pravico, Rogerijevo delo natisniti, ponatiskovati in prodajati. Privilegiju slede že omenjene aprobacije raznih cenzorjev na dveh straneh, za njimi pa pride pregled svetnikov, ki so obravnavani v prvem delu. Uvod zaključuje folkloristično zanimivi „Indiculus Sanctorum“²³, qui ut Patrōni, in variis Necessitatibus invocantur.“ S temi priprošnjiki je precej jasno poudarjen nedogmatični, praktični značaj Rogerijevega dela. V obeh zvezkih ima 36 priprošnjikov. Primitiven način, kako so postali priprošnjiki za razne nezgode in bolezni, razlaga na sv. Apoloniji (I, 149): „...škočyla je sama u' ta goréče ogyn, u' katérim stúryla je to kradko molitou: *Domine JESU Christe precor te*. Gospúd JESU Christe: jest te próssem, dodéli usèem tèm, katéri se bodo na mvojo za tè, prestána martro spómnil, *ut dolorem dentium numquam sentiant*, de boléčyne tèt zóob nigdâr nabodo občútyli. Na katéro próšnjò šlišala se je od Nebess ena šlíma, rékoč: *Apollonia Sponsa Christi exaudita est oratio tua*. Pollóna ti Nevějsta Christušava, uslišana je tvoja próšnja.“ Prim. tudi II, 76 in 145. Prvi del obsega 57 pridig, ki obravnavajo svetniške godove od novega leta do konca junija. Na koncu je „Index rerum notabilium“, stvarno kazalo na štirih nepaginiranih listih.

²² ... Tu vel sola hác pii hujus operis Concionatorii munifica pietate totos Ducatus & Provincias Carnioliae & universae Sclavoniae implem...

²³ Natisnjeno je Sanctorus.

Drugi zvezek, ki obsega pridige za drugo polovico leta, je izšel dvanajst let za prvim (leta 1743) v Ljubljani pri Adamu Frideriku Reichhardt. Zakasnil se je, kakor pravijo kapucini v uvodu posvetila Auguštinu Codelliju, ki je tudi ta zvezek dal natisniti, „ob temporum angustias“. Drugi zvezek je na slabšem popirju ko prvi, natisnjen z drobnejšimi črkami in bolj na gosto; zdi se, da se je hotelo pri tisku štediti. Naglasnih znamenj, ki so, kakor kažejo priobčeni primeri, zelo nedosledna in včasih naravnost neverjetna²⁴, je v drugem zvezku manj ko v prvem. Na celem delu se jasno pozna, da je pisatelj umrl, prej ko se je natisnilo. Tudi drugi zvezek ima kazala in registre, ki so omenjeni pri prvem in ki so njega namenu dobro služili. Ta namen Rogerijevega dela je že v naslovu jasno izražen, razbrati pa se da tudi iz ustroja dela samega. Dočim je Janez Svetokriški izdal svoje pridige za nedelje in Gospodove in Marijine praznike celega leta in je svoje delo že v naslovu samem označil kot pomožno, priročno knjigo za pridigarje, („Sacrum promptuarium“), je napisal o. Rogerij svoje pridige o svetnikih, katerih spomin se po raznih cerkvah slovesno obhaja in o katerih dotlej ni bilo še nobenih natisnjenih pridig. Tako je Janezovo delo lepo izpopolnil, oba skupaj pa sta dala slovenskim pridigarjem na razpolago veliko zbirko, ki je obsegala pridige, označene navadno v prejšnjih časih z besedami „de tempore“ (Janez) in „de sanctis“ (Rogerij). Da je Rogerijevo delo namenjeno kot pripomoček slovenskim pridigarjem, to se vidi na mnogih opazkah in „režijskih navodilih“, ki so napisana v latinskem jeziku in gosto nasejana v obeh zvezkih. Tako pravi II, 17: „... malu je nyh, katéri bi svojmu Bližnimo ú njegovih potrebah (*explica si placet necessitates &c.*) perstópyli. Kir malu je nyh, katéri bi radi to štimo Božjo (*explica si placet Concionatores &c.*) pošlušáli . . . veliku je tëh, katéri poprèj enimu psu, inu drugi bešti (*hic, si placet, exagera durtiem, inclementiam ad pauperes, debiles, infirmos &c.*) . . . dosti inu veliku tëh (*hic discure & exagera contra Vituperatores, Neglectores, Garrulos, Somnolentos &c.*) . . . kir nyh nèr več to družino, inu sicèr hudo (*hic moraliza contra vagatores nocturnos, procatores, lusores, potatoes &c.*) ljubjo.“ Vsa ta navodila stoje na eni sami strani. V pridigi na veliko soboto (I, 282) pravi: „NB! Si potest haberi statua, Ecce Homo, ostendatur“ in nekoliko dalje (I, 292): „NB! Hic monstretur crucifixus Jesus.“ Drugje zopet (II,

²⁴ Kar pa ni oviralo Dielsa, da je svojo razpravo o slovenskem akcentu (Arch. f. sl. Philol. 31. str. 1—101) oprl tudi na Rogerija.

53) svetuje: „*Hic describe lamentationes, oscula, dolorem &c.*“ V tem oziru je posebno zanimiv in značilen uvod v 35. pridigi o sv. Florjanu (I 385). Na koncu uvoda (I, 389) stoji v sredi lista in ob robu „N. B.“ — „*Totum potest omni Sancto accomodari, mutatis mutandis, sed non sequens*“. Posebno, za Rogerijevo delo značilno skupino tvorijo one opazke, v katerih opozarja pridigarje, da naj *moralizirajo*. Navadno pravi kratko „Moraliza, si placet“ (I, 5, 32, 261, 485), vendar pa se najdejo tudi obširnejša navodila: „Moraliza per illa tria puncta superius dicta“ . . . „hic moraliza, quomodo orant aspiciendo, dormitando, garriendo, signa varia monstrando“ (II, 350). Na drugem mestu (II, 485) toži, koliko je ljudi, ki „na meste takih S. buqvju prebyrajo quarte, trapule, nasramne, ajdouske, Počtauske, kecarske buque: prebyrajo zajtenge (?!), prazna, vasuvájna polne pisma &c.“ . . . in pravi na koncu: „NB. Hic dic plura, hac de materia moralizando.“ Nobeno čudo ní, da najdemo pri tako vnetem moralistu znani vzdih vseh moralistov „O tempora, o mores!“ (I, 261). S temi podrobnimi navodili za pridigarje je Rogerij napravil iz svojega dela zložnega „konjička“ in ustvaril s svojo zbirko pridig slovenskega zastopnika onega literarnega tipa, ki je značilen sicer za srednji vek. Takrat so se pridigarji na pamet naučili tujo pridigo ali pa jo celo kar na prižnici brali; slušatelji so že naprej vedeli, ali pridigar govori „Abiciamus“ ali „Suspendium“, to se pravi, ali recitira „svojo“ pridigo iz te ali one zbirke, ki se je začinjala s to besedo. Te razmere so dosegle svoj vrhunec v zelo razširjeni zbirki pridig, ki je imela značilni naslov „Dormi securus²⁵.“

3.

Struktura Rogerijevih pridig je jasna, pri vseh pridigah enaka in strogo izvedena. Uvod vsake pridige ima najprej latinsko „Synopsis“, ki ji sledi tudi slovenski „Zapopadik“, dve kitici, ki podajata glavno misel in vsebino pridige. „Ta LXXVII. Pridiga. Na XVI. dan Mesca Velikiga Sèrpána, ali: Augusta. Na dan Svetega Rocha Spovidnika“ (II, 184) ima n. pr. sledečo:

Synopsis.

Rochus quia obedivit,
Et post jussa Patris ivit:
Loquitur Victoriam.

Zapopádik.

Rochus kir ni bil okóren,
Thèmúć Oču práu pokóren:
Govóry Victorio.

²⁵ P. Hilarin Felder: Geschichte der wiss. Studien im Franziskanerorden bis um die Mitte des 13. Jh. Freiburg i. Br. 1904. Str. 51. opazka 6 pod črto. — Cruel, Gesch. der deutschen Predigt im Mittelalter. Detmold, 1879. str. 478.

Ta sinopsa se v glavnih delih pridige vedno ponavlja, ker tvori nje jedro, na katerega pridigar vedno opozarja. Njej sledi „tema“, navadno vzeta iz svetega pisma; edina tema 116. pridige na čast sv. Lucije (II., 559), je vzeta iz brevirja²⁶. Sinopsa in tema skupaj določita vsebino pridige. Sinopsa ima ožji delokrog, ker govori navadno o svetniku dotičnega dne; ona tvori podlago za moralična premišljanja in opomine. Ona daje navadno fabulo, ki ji potem pridigar v temi doda praktično aplikacijo. Ostali deli pridige so porazdeljeni v oddelke, ki jih poznamo iz starega klasičnega govornišтва. Pri Rogeriju sledi sinopsi in temi „propositio“, v kateri obrazloži namen svoje pridige in smoter, na katerega meri. Namestu nje je včasih tudi samo „exordium“, preprost uvod, ki pa je, kakor propozicija, skoro v vsaki pridigi tudi za oči jasno ločen od sledečega s pozivom „prosim h' pošlušajnu bodo perprauleni“ (n. pr. II, 489) ali pa z latinsko opombo: „Parati“ (n. pr. I, 78). Prehod od uvoda na „inductio“ se izvrši vedno s sledečim kompleksom: tema — propositio — synopsis — parati — inductio. Na to pride „inductio“, ki tvori s „konfirmacijo“ glavni del pridige. V tem delu nahajamo tudi „objectio“, ki ji namestu stare „refutatio“ (ἀντιλογία) sledi na treh mestih (I, 100, 527; II, 7) „responsio“, na enem pa „solutio“ (I, 381). Zaključek tvori „epilogus“, v katerem posname Rogerij glavno vsebino pridige in poda tudi nje moralično aplikacijo („morale“). Namestu preprostega epiloga imamo korektnjšo „conclusio“ (II, 213, 511, 532) in dvakrat (II, 457, 487) tudi „Apostr.“ (= ἀποστραφή allocutio). Enkrat (I, 517) se najde celo „prosecutio“. Vsi ti glavni deli pridige so s temi svojimi strokovnimi imeni lepo označeni na robu teksta; kjer jih ni, se dado prav lahko iz teksta določiti.

Podrobnejše etape pridige („numeri“) so ravno tako vseskozi vestno zabeležene ob robu. Tako imamo v Rogerijevih pridigah šolske obrazce in strogo izvedene vzorce stare klasične retorike, z njeno strogo dispozicijo in z istimi funkcijami njenih glavnih sestavin. Toda to je pri Rogeriju samo še tradicionalna (šolska!) šablona: pri njem ni več one stroge logične vezi, ki spaja v stari retoriki (in še v školastični pridigi) posamezne dele vsake dedukcije. Filozofske poglobitve in logične konciznosti ni; na mesto teh sta stopila učenjarsko postavljanje in plitvo igrakkanje s simboli in alegorijami. Fina karakteristika, ki jo je za srednjeveško pridigo

²⁶ Breviarium romanum. Pars hiemalis. Ratisbonae, 1902. Pag. 518. — V tekstu citira o. Rogerij brevir zelo pogosto.

podal A. Galletti²⁷, velja v glavnem tudi za Rogerija, dasi je živel več ko pol tisočletja pozneje. Samo da so se pri njem baš slabe strani „srednjeveške“ pridige razvile v prav posebni meri. Podrobnejša analiza njegove pridigarske tehnike nam bo to pokazala. Vzemimo za primer 20. pridigo, na dan sv. „Jère, Jedèrte, ali: Gertrudis Divice (I, 208—218).“

Sinopsa te pridige se glasi: „Qui se hic humiliabit, Deus illum exaltabit Hic, et in Coelestibus“, tema je verz iz visoke pesmi „Flores apparuerunt in terra nostra.“ O. Rogerij začne: „Zima, je le zima; de narèčem: Žima. Kir: kakòr ta Živinska Žima Ojstra, rézeča, bodéča, inu tému človeškemu nagimu truplu naušéčna je; takú, ja šè bul ojstra, bodéča, rézeča inu naušéčna je ta zima . . .“ Ob robu tega opisa zime stoji „Exordium“. Pridigar nadaljuje: pač pa je spomlad prijeten čas in posebno mesec sušec, ko se prikažejo razne cvetlice. Poleg poljskih, vrtnih in „šnožétnih“ cvetlic vidimo v tem mesecu tudi mnogo „Duhóunih róžic u' tèm žlahtnim Vèrtu S(vete) M(ater) Cèrkve: u' mej katérimi, kir danass zamèrka se ta lepi dúh tè Vjóllice, nàmerč: ta Svetúst tè danášne S. Divíce Jedèrte“ — ob robu stoji „Propositio“. Vijolic je mnogo vrst, ali „za tè nèr štimániši deržè se tè bele, rudéče inu tè pláve“ . . . in če pogledamo „u' ta skrjunu zástópni Vèrt S(vete). M(ater). Cèrkve“, vidimo tam tri vijolice, tri device Jedrti, eno belo zaradi nje nedolžnosti, drugo rdečo zavoljo nje goreče ljubezni, tretjo plavo zavoljo nje globoke ponižnosti. Rogerij pripoveduje na kratko življenje vseh treh in pove na koncu na fiktivno vprašanje (!), da se danes praznuje god tretje. Na njej se vidi „Qui se hic . . .“, ona nam kliče „Pridi in poglej . . .“ (sinopsa + tema). — V sledečem oddelku, ki je ob robu označen kot „confirmatio“, pride v pridigo nov motiv. V starem zakonu se je Hagar pokorila Sari in je za to svojo podložnost in pokorščino bila bogato nadarjena (Genesis 16). Vzrok za to nam pove „S. Oča Hieronymus“. Ponižna Marija je postala mati Izveličarja (primer iz novega zakona). Ponižala se je tudi Jedrt III., ki je, dasi visoko rojena „Firštinja“, šla med nune. Nato pripoveduje basen o orehu in vijolicah („Apologus“) in jo aplicira na sv. Jedert. Da je tudi njej Gospod „fecit magna“, pokaže na raznih čudežih, ki jih je storila. Na koncu strne, kar je pripovedoval o orehu in Hagari ter vnovič opozori, da se naj ponižamo. Ob robu stoji „Epilogus“. V njem ponovi zopet temo in sinopso in sklene:

²⁷ Alfredo Galletti: L' eloquenza (Storia dei generi letterarii italiani. Milano, s. a.). pag. 126—129.

Povèrni se od napúha & humiliare, inu ponížaj se iz S. Jèro, de se bo od tebe móglu réče, kakòr od njè: Flores cvèjtje Violice pèrkazále so se, in terra nostra, na naše Zemle: inu Bug nagmíral bo tvoj rud tèh tugentou, tè gnade préd nym, préd Ludmy inu Angeli; de h' zadnimo nad tabo se bo zgojúenu vídilu, de. Qui se híc humiliabit, Deus illum exaltabit híc, et in Coelestibus. Gdúr se tukaj &c. Kir skúzi tu povíhšan bóš tukaj inu tamkaj. Katéru de se zgódy, dodéli o Bug V(sega) M(ogóčni) skuzi zašlužéjnje tvojga ponížniga Synú Jezusa, inu prošnjo Jedèrte tè S. Divíce, de bomo po náuku JEzusavim, inu Exemplu tè S. Divíce, u' Ponížnosti k' enim Violicam postáli, inu iz njó h' tvoji časte u' pušalc tèh Izvólenih postauleni; kir tè bomo častyli na vékumaj. AMEN."

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila

Miran Brankov, Pesnitve. V Ljubljani. Izdal in založil Ivan Bonač. Tiskala Narodna tiskarna. 1916. 8° 136 + V. str. Cena vez knjigi 3 K 20 v.

M. Brankov je razdelil svoje „Pesnitve“ na Posamke, Balade, romance, legende; „Šopke in vence“ je spletel iz „triglavank, snežnic, nevenk, razvalink, morskkih cvetk, križnic in miljenk“. Da občinstvo vidi, kake cvetke so zadehtele na najnovejšem vrtcu pod slovenskim Parnasom, utrgajmo na primer na drugi in osmi gredici po en cvet:

Drvar.

Oj lipa, ljubo ti drevo!
Zre lipa vez za žizen vso,
Ljubezen njuno lipa zre,
Na ljubju nosi nju ime.

Za carja stal, za cara pal,
Za carja kri in žizen dal,
Oj mlad junak, zaročnik mlad,
Pustil ji sami žizni jad . . .

*

Sekiro brušeno nosé
Drvar podirat lipe gre,
Pa vidi dekile ga mlado,
Drvarja prosi prelepo:

Vzel njega car, bojni vihar,
Ne sekaj lipe te drvar!
Edin je vidni moj spomin,
Na srečo ž njim spomin edin!

Srňjak in srna.

Na svetu ljubših ni stvari
Kot srne tenkonoge,
To šume naše poživi,
In poživi nam loge!

Ponosen je rogat srňjak,
On ljubi srno — ženo
In šeta ž njo iz mraka v mrak
Na pašo porošeno.

Kako ozira se na njo
Kot velik dostojstvenec!
Skazuje čast ji, ljubav vso
Kot mnog ne — mož krščeneč . . .

A srna mi pred njim zbeži,
Kadar ima mladiča,
Da ga srňjak ne umori,
Boji se za srniča.

Dr. Jož. A. Glonar:

Med reformacijo in romantiko.

(Kos literarnozgodovinskega programa.)

(Dalje.)

4.

Bolj ko pregledna dispozicija Rogerijeve pridige so zanimive podrobnosti njegove pridigerske tehnike: uvod, konec, prehodi med posameznimi deli in njih notranja zveza, njegov način dokazovanja in retorična sredstva, s katerimi skuša pozornost slušateljev zbuditi in ohraniti. V pridigi, ki smo jo baš obravnavali, je uvod vzet iz narave in poživljen z besedno igro „zima“ — „žima“. V drugih uvodih pa prinaša prav rad znamenita prašanja iz zgodovine ali tradicije, sploh zgodovinske in druge kurioznosti. V uvodu 58. pridige (II, 1) obravnava prašanje, ki ga je postavil, kakor „Plutarchus, Zamerkuvauc teh nekadaišnih rečy, piše,“ Filip, macedonski kralj, na gostovanju zbranim filozofom: *Quid in rerum natura esset maximum*“. Uvod 4. pridige (I, 35) prinaša odgovor, ki ga je dal, „kakor piše Aeneas Sylvius“, Friderik III. na prašanje: „*Quid homini optimum possit contingere*“. V uvodu 44. pridige (I, 487) pripoveduje o Rogerij, kaj je odgovoril David na prašanje „*Quid est homo?*“ To prašanje tvori tudi uvod 82. pridige (II, 223), kar je zelo redek slučaj, v katerem se naš pridigar ponavlja. Uvod 62. pridige (II, 36) pripoveduje prašanje, ki so si ga postavili telesni stražniki kralja Darija: „Kaj je najmočnejše na svetu?“ — Uvod 84. pridige pa obravnava prašanje (II, 243), ki se je svoj čas vnelo „per tēh Athenienzerskih Dohtarjih: *Quae nam virtus ab hominum nequitia fortius conquateretur*“. V začetku 89. pridige (II, 293) našteva po Pliniju, Polibiju, Pajerlingu, Herodotu, Valeriju Maksimu in Dioniziju razne pare ljudi, ki so si bili tako podobni, da jih ni bilo mogoče razločiti. „Exordium“ 109. pridige (II, 497) našteva razna drevesa in opisuje njih lastnosti. Mnogo pridig se začne s kakim pregovorom ali rekom, n. pr. 40 (I, 442), 45 (I, 499), 80 (II, 208). Domača pregovora pa ima samo dva: V uvodu 38. pridige (I, 419) stoji „ta stāra Crajsnska pripóvíst . . . O svējt! O svējt! kakú si sléjrp“ — na drugem mestu (I, 608) pa pravi: „Práu inu módrú, pametnu inu zastópnu govóril je uni Aid tedai, kir izrékel je te besséde: *Urit mature, quod vult urtica manere*. Zgúdjaj začne

žgáti, kar če kópřyva ostáti.“ Nanavadno obliko pregovora nam razloži Picinelli²⁸, ki navaja latinski izrek v popolnejši obliki: „Urit mature, quod vult urtica manere — et rosa mature se probat esse rosam.“

Značilna za Rogerija je uvodna fraza: „Práu inu módrú . . .“, ki se nahaja pri njem zelo pogosto v raznih varijantah²⁹ in pa dejstvo, da opisuje v uvodu pridige zimo in spomlad z besedami Petra Berkorija. „Inductio“ te pridige začne z besedami: „Znánu inu vèjdeče je tèm, katéri iz Vèrtnenyno u' caker hódio, de velyku sort tèh Viólic se znájde“. Ta fraza, s katero konstruira Rogerij prehod od znanega na manj znano, se nahaja pri njem zelo pogosto (n. pr. I, 434, 447, 522; II, 490, 549, 645). Zelo značilno je za našega pridigarja, da na eni strani opisuje zimo in spomlad po Petru Berkoriju, na drugi (II, 549) pa pravi: „Znánu inu vèjdeče, mèjnim, de je užè enimu slednimu; kakú ty Nekedaišni Ludjè deržáli so za sedem Čudessou te sedem rëzhy: kakòr piše *Caelius Rhodeginus*, námerč . . .“ Mož, ki je bil „slovenski pridigar“ in imel vsled tega za slušatelje same preproste, neuke ljudi, jim opisuje spomlad in zimo z besedami Petra Berkorija, in meni, da jim je sedem svetovnih čudes „znánu inu vejdeče.“

Prehod od odstavka do odstavka, zvezo med posameznimi mislimi ustvari Rogerij na zelo preprost način. Pri tem hoče govoriti kolikor mogoče umljivo in govori konkretno, kar je za preprostega slušatelja še najbolj lahko umljivo. V tej pridigi potrebuje prehod od navadnih vijolic, na one „vijolice“, ki cveto v vrtu katoliške cerkve. Da ga ustvari, poda konkretno samo sredstvo izraza (gledanje), ne pa vsebino primere (n. pr. duh). V tem slučaju rabi res še samo preprosto frazo „če pogledam — vidim“. Kam pa ga je zavedlo to primerjanje, pri katerem je ostal vedno pri zunanostih, kaže I, 254. Tam opisuje afriške pragozde in nadaljuje: „Od tod, iz Arabiae če vèržemo ta pógled u'to za nekédaj Juvarium, sedáj pak Salzburgarsko, iz te u'to Pársko, is te u'to Vogèrsko, is te u'to Bongvonsko (?) Dežélo . . .“ Taka mesta, ki niso samo preprosti germanizmi, so pri Rogeriju zelo pogosta. N. pr.: I, 638 Veržemo te Očy na Joannesa . . . II, 29 Če veržemo naš duhóune pogled na te današne Martyrnikè . . . II, 55 če oberremo mi od . . . Israëlitariou naše očy, inu veržemo letè na tu keršanstvu, vidimo . . . II, 131 Od tod če veržemo naš pogled na Oswauda. Enako I, 210, II, 449

²⁸ Phil. Picinelli: *Mundus symbolicus*. Coloniae, 1694. Liber III. cap. CIII. št. 299.

²⁹ N. pr.: „modèr, lep inu za rejsnyco uréden ust Caessarskih bil je uni odgóvar“ (I, 35); „pametnu tedei odgovoril je Philosophus (II, 1).“

in še mnogo drugih mest. Tako se vrši pri njem — popolnoma zunanje, površno, mehanično — prehod od primere na pravi namen. I, 610 pripoveduje naš pater, kako je Herkul v zibeli zadavil dve kači in pravi na koncu: „Tu kakòr ena od Poètou zmišljena bajsem pustym Poètam, tar od fabule, od Hercula stopim h' S. Vidu“. Tako meče naš pridigar svoje (duhovne) oči po svetu in po preteklosti ter potuje (seveda tudi v duhu) s svojimi poslušavci iz starega veka v krščanski. Vse to pa zaradi tega, ker mu manjka smisel za pravo, notranjo zvezo misli. To ga je zapeljalo tako daleč, da rabi to frazo tudi tedaj, kadar bi je niti po njegovi metodi ne pričakovali: II, 449 Od kateriga (Leva) hvale če stopim h' temu Želišču, h' te slabi rožici Spicanardi . . . I, 99 v začetku je Bog ustvaril dve luči, „katére luči druge ni so, kakòr tu Sonce inu Luna. Od tod če stópimo dálej, taku najdemo per tem, de iz tem hótél je G. Bug šè eno drugo skrjunost . . . oznanit“.

Drugje si pri prehodu od odstavka na odstavek pomaga s fingiranimi prašanji (in ugovori). V tej pridigi je na prvo prašanje odgovoril sam, pri drugem pa se skromno umakne in odgovori z besedami sv. Hijeronima. To drugo prašanje pa je tudi mnogo bolj važno, ker je v njem treba razložiti odstavek iz svetega pisma. Ta prašanja so skromni sledovi stare „confutatio“ (*ἀντιρρησία*), s katero zavrača govornik ugovore nasprotnikov, ki torej tvori važen del polemičnih govorov. Rogeriju pa ni treba polemizirati (že na tem se vidi, da ni „protireformacijski“ pisatelj), zato je konfutacija pri njem samo še skromen pripomoček njegove pridigarske tehnike, v njegovi pridigi le sekundarno retorično sredstvo in ne nje bistvena sestavina. Par primerov: II, 29 navede beseda Jezusa Siraha: „Ego quasi vitis fructificavi“ in nadaljuje: „Katére besséde čudne so h' pèrvemu zašlišu, inu zaglédu, de bi se moglu uprašat: kaj bi te pomenile? Kateru uprašajne, de se utoláže, stópjo naprèj ty Včenyki, inu ú mej teme Cornelius (a Lapide), katéri právi, de . . .“ Rogerij se umakne in da besedo učenemu razlagatelju sv. pisma. II, 59: Vprašajo dálej ti Včenyki, Iz čim sturil je G. Bug Adamu eno tako lubezen? . . . Na katéru uprašajnje, de družih odgovarou več zamoučim, odgovory S. Oča Augustinus“. Na tem mestu se dela pridigar, kakor da ve še mnogo več, ko je povedal. II, 449 citira iz biblije „Media nocte egrediar in Aegyptum“ in se vpraša: „kaj móre téga za en uržoh biti? Kaj letú poménit zamóre? Na katéru ta imenitni Lippomanus odgovory . . .“ II, 516: „zastópíte tega imenitnega inu vučeniga Theologa Lucas Francus iz iménam . . .“ Značilno je

za Rogerija, da se pred takimi fingiranimi prašanji skoro vedno umakne in odgovori z besedami drugih autorjev, ki jih imenuje „imennitne, učene“, da bi njihovim besedam dodal tem več veljave. Ta njegova skrb, da bi kolikor mogoče povdaril in podprl veljavnost svojih avtoritet, ga je spravila tako daleč, da pravi II, 552: „kakòr pravjo *primae classis* Učényki . . .“

Ta skrbnost in boječnost Rogerija bi bila umljiva, če bi šlo za verske dogme, pri razlagi in utemeljevanju katerih bi naj imponirala poslušavcem svetost in učenost avtorja, na katerega se pridigar sklicuje. Ker pa Rogerij, kakor se opazi na vsebini njegovih pridig, ne dogmatizira, ampak samo moralizira, je taka avtoritativnost precej nepotrebna. Njegova boječnost, s katero se vedno skriva za kakšno avtoriteto, za kako tehtno, učeno ime, gre tako daleč, da celo najnavadnejših, vsakomur znanih stvari ne opisuje z lastnimi besedami, če o njih govori, ampak da se vedno sklicuje na kakšno avtoriteto. Dasi tiči v tej maniri precej literarne tradicije, je vendar dokaz njegove nesamostojnosti, da se ni mogel postaviti bolj na lastne noge. Že zgoraj smo videli, da opisuje zimo in spomlad po Petru Berkoriju. Z besedami istega avtorja opisuje solnčnico (I, 13). II, 27 pridiga — Slovencem! — o vinu in vinogradih — po Mojzesu, Euforu in Pliniju. II, 372 opisuje jeznega purana po — Klaudijanu.

To je samo par najznačilnejših primerov, ki bi se lahko dali pomnožiti. Deloma se da ta pojav razložiti iz stanja in stališča takratne cerkvene znanosti. Tomaž Akvinčan, ki ga o Rogerij večkrat citira in kateremu je posvetil celo pridigo (I, 186—196), je dal cerkvi v svojih znanstvenih delih na Aristotelovi filozofiji temelječo teološko enciklopedijo, ki je vsa poznejša stoletja tvorila „standard“ teološke znanosti. Ta znanost je Tomaževe nauke samo „tradirala“ in dala njegovi „Summi“ tako veljavo, da je bilo v okvirju cerkvene znanosti vsako individualno raziskovanje onemogočeno. Te razmere se v bistvu do danes niso spremenile. Zato nimamo Rogeriju kaj očitati, da je, v teoloških prašanjih navezan samo na knjige, iskal v knjigah pouka tudi o drugih rečeh, dasi bi mu bilo treba samo oči odpreti, pa bi bil dobil odgovor na razna svoja „prašanja“. Seveda pa mu tudi ne smemo oponašati, da je „temeljito izobražen in v homiletiki vsestransko podkovan propovednik“. Priznati se mu mora, da instinktivno čuti to svojo nesamostojnost, če opisuje najnavadnejše stvari s citati iz učenih del starih in srednjeveških avtorjev. Potem pač tu in tam pripomni poleg citata, da nam to kažejo naše lastne oči: „Od tè Vjólice piše Bercorius, de, kakòr

s a m y v í d i m o : Viola est herba parva, et in terra depressa (I, 213)“. Toda učenj autor stoji vendar na prvem mestu.

Eno najbolj pogostih — in najbolj učinkovitih — retoričnih sredstev pri Rogeriju je paralelna konstrukcija in stopnjevanje v uvodnih besedah posameznih odstavkov (numerov) pridige, ki se kaže ne le v uvodu, kjer je najbolj pogosto, ampak tudi v sredi pridige. Tako se vseh pet uvodnih odstavkov 11. pridige (I, 108 do 109) začena z besedami: „Za ena velika sreča“. Prvi trije odstavki 19. pridige (I, 197) imajo vodilno temo „visóku bil je povihšan“, ki jim takoj sledita še dva „bil je povihšan“. Štirje uvodni odstavki 23. pridige nam po vrsti pripovedujejo „En vessel dan je ta današni“. Zanimivo varijanto tega tehničnega sredstva imamo v uvodu 39. pridige, kjer srečamo v uvodnih odstavkih (I, 431) sledeče sorodne člane: 1. „En velik slóu, eno véliko čast, imè inu hválo“ — 2. „eno slovécó čast“ — 3. „eno častytu imè“ — 4. „iménitno hválo“ — 5. „hválenu štímájnje“. Če si to vrsto bližje ogleđamo, vidimo, da je komponirana po določenem pravilu; prvi člen je sestavljen iz štirih delov (A + B + C + D), ki so v sledečih štirih členih varijirani tako: 2. = a + B, 3. = b + C, 4. = c + D, 5. = d + X. Z veliko črko zaznamujem substantive, z malo iz njih izpeljane adjektivične forme. Da je tako komponiranje uvoda pri Rogeriju zavedno, nam kaže uvod 53. pridige (I, 595). Tam imamo sledečo vrsto: 1. „U' eno velíko čast stópil je bil Antonius iz pridéukam Orator za vol njegóve Zgovórnosti . . .“ 2. K eni velíki hváli prišál je bil Antonius iz pridéukam Musa za vol njegóviga Arcátstva . . .“ — 3. „En velik slóu zadúbil je bil Antonius iz perstaukam MARIA za vol njegóve serčnústi in ferbéžnosti . . .“ — 4. „Eno velíko Vrednost dosségel je bil Antonius is tem titelnam Columna Firšt teh Benečánou za vol njegóve Modrusti, soudaške Zastópnosti inu sturjénih Victori . . .“ 5. „U' enim velikim Štímájnu bil je per Ludèh Antonius is perstáukam Imperator za vol njegóve nepremáglivosti . . .“ 6. „Več drugih častytih, hválenih, slovécih inu štímanih Antonou . . . zamogel bi pernesti naprèj . . .“ Tukaj poda Rogerij v šestem členu glavne motive prejšnjih členov v istem redu: 1. + 2. (3. je izpuščen!) + 4. + 5. Podrobnosti retorične konstrukcije tega uvoda ne bom razbiral, opozorim samo na značilno dejstvo, da stoji na prvem mestu Antonius — Orator! Prim. tudi II, 10, 36, 83, 102, 174, 204, 293, 342, 375, 406, 426, 477, 497, 523, 597! Vsa ta mesta kažejo, da ima Rogerij svoj umetniški princip (retorično teorijo), po katerem komponira svoje pridige.

Namen tega sredstva je pač v prvi vrsti, ohraniti in zbuditi zanimanje poslušavcev in dati jim zvezo med posameznimi deli pridige. Najbolj jasno se ta namen opazi na stereotipičnem stopnjevanju: „Dalej — še dalej — še vselej dalej — k zadnjemu“, ki se pri Rogeriju zelo pogosto nahaja: I, 98, 136, 153, 198, 219, 226, 235, 306, 331, 352, 431; II, 10, 56, 83, 293, 297, 342, 348, 547, 549, 591.

Večina teh primerov pa kaže tudi, da jim manjka finesa in globina, in da so preračunani v prvi vrsti na močan zunanji efekt. To se ne vidi samo na dejstvu, da rabi Regerij zelo rad superlativne izraze, ampak tudi na drugih podrobnostih. „Zabstójn inu praznu, brez uržoha inu fundamenta nagovóry ta stára Kranjska pripóvist, inu sicèr. *Cum exclamacione*, ali: iz zaupitjam, rekhoč: O svèjt! O svejt! kakú si sléjþ?“ „*Cum exclamacione*“ je v tem stavku režijsko navodilo za pridigarja, da mora ta pregovor zavpiti, dovolj brezglavo prevedeno in tako sprejeto v tekst pridige! Človek našega patra kar čuje, kako je „*cum exclamacione*“ pridigal (I, 351): „Pròč, pròč, inu spréd ocy iz vami, O Souražne Medaeae inu Drahomirae! O preuzetne inu prešéšne Herodiades inu Semiramides! O Kryváve Jezabeles inu Athaliae! Odstópíte dálej, kakòr zamórete, O prekléte Brunichildes inu Romildae! O napíhnjene Agrippinae inu Cleopatrae! O načiste Florae inu Veneres! O tod iz vami, O grèjšne Helenae, Bolénae, inu druge letèm enáke: Kir iz vašim porédnim zadèržájnam stúrile ste celimu ženskimu spúlu en špót, inu sramóto; de zašpotújejo ty Poèti; de zaničújejo ty Pissarji, de zamétajo tajstiga ty S. Včényki; Kakór se vídi, na odgóvori, katére, na tu uprášájnje: *Quid est mulier?* Kaj je ena žena? dadó...“ V sledečem navaja odgovore na ta prašanja in citira Tibula, Simonida, Petrarko, sv. Hijeronima, Janeza Damaščana, Zlatoustega in Efrema Sirca. Kakšni so ti odgovori, si lahko mislimo. Vse to stavi našega pridigarja prav blizu vrste prednikov (ali že zastopnikov) zloglasnega „misijonarskega“ tona.

Enako skrbno kakor uvod in glavni del, je izdelan tudi konec pridige, dasi v njem Rogerij včasih omaga. To pa ni nobeno čudo; pridigar, ki operira ves čas z vsemi možnimi retoričnimi obrati in figurami, si najučinkovitejšo prihrani za lep konec. Ravno tukaj pa se rado zgodi, da se prenapeti lok zlomi in da govorniška sila omaga. To se vidi na pridigi, ki smo jo obravnavali. Ta pridiga se začne z živim opisom zime in spomladi, ki mu vkljub razni učenj navlaki ne moremo odrekati učinkovitosti, in konča z zelo medlo, skoro banalno primero. — Skoro komično učinkuje konec 98. pri-

dige (II, 395). Tam pozivlja o. Rogerij poslušavce: „Častyte tedaj te S. Divice, de vass sturè premágat vaše Souražnike . . . bodite h' tem andohtlivi, kir od nyh iméli bote pomuč ú žjulejnu, inu po smèrti takú guišnu, kakor AMEN“. — Efekten je konec 50. pridige (na dan Rešnjega Telesa, I, 568). V njem pripoveduje o. Rogerij, da so celo že živali počastile sveto Rešnje Telo in pripoveduje, kako ga je nekoč v Veroni počastil celo sam — hudič. Nato nadaljuje: „Tu, kar djâl je ta hudyč inu sturil: spomnite, ali: bi le nas najimèlu spodbóst k' eni právi andohti prútje S. R. Tellésu. Za tu, O Dúše karšanske! de napámetniši nabóte, kakòr ta naúmna živyna; de poredniši na bóte, kakòr ty Páklenski hudyči, právim h' vam . . . *Venite* . . . Pridimo, pokleknímo, pozhastímo, recímo: češénu bode S. R. Tellú. AMEN“. Lep, celo fin konec ima pridiga na božični večer (II, 596). Rogerij pozove vernike: „ . . . kir . . . gossel, pišaâl, cyther nimamo, po exemplu teh Angelou taistu (namr. dete Jezusa) iz petjam počastimo, rekoč: Enu je Deite rojenu &c. cantus“.

(Dalje prihodnjič.)

Nekaj literarne korespondence.

Objavil dr. G. Čremošnik.

1.

Na Dunaji 9. decembra 1870.

Dragi prijatelj!

Najprvo mi je zeló drago, ker iz Tvojega poslednjega lista vidim, da ti je Izteklôsem v „Zvonu“ imponiral¹. Res je mož posebne vrste človek, kakoršnih zdaj nij uže po Slovenskem. Ali Ti morebiti misliš, da so še?

Vprašaš, kako se meni godí? — Stara pesen! Kakor se mi je godilo uže toliko let. Za poslednjo številko „Pavlihe“ sem bil dolžan ostal za papir in za tiskovíno, kar je zdaj v redu, hvala bogú! Sicer so moji edini dohodki na mesec 30 gld., katere imam, ker namesto Stritarja opravljam delo „kontrolnega redaktorja“ z g. Cigaletom pri prelaganji državljskih zakonov. Dela imam res samo

¹ 1870, list 23. dné 1. decembra, na str. 366-7 v dramatski sliki „Stóperv“, ki ima za podpis črki S. L., kar priča, da je skupno delo Stritarjevo in Levstikovo.

Dr. Jož. A. Glonar:

Med reformacijo in romantiko.

(Kos literarnozgodovinskega programa.)

(Dalje.)

5.

Veliko vlogo igrajo v retorični tehniki Rogerijeve primere, podobe („figure“) in alegorije. Povzročilo jih je v prvi vrsti mesto v prvem pismu apostola Pavla do Korinčanov (cap. 10), v katerem našteva Pavel dobrote, ki jih je storil nekdanji Bog Izraelcem, h čemur pripomni: „Haec omnia in figura contingebant illis“. To mesto je prineslo pridigarjem „figuro“, ki jo Rogerij zelo pogosto rabi. V 115. pridigi (II, 551—552) se izrečno sklicuje na Pavlove besede in pravi, da je vse, kar se je godilo v starem zakonu, „spomyn“ (danes pravimo „predpodoba“) dogodkov v novem zakonu. Tako pravi, da je Noetova ladja „predpodoba“ Device Marije. Paziti nam je posebno na to, da veljajo apostolove besede samo za dogodke, ki so opisani v bibliji. Rogerij se tega v glavnem tudi drži, toda „figura“ se je pri njem tako razbohotila, alegoriziranje mu je tako prešlo v meso in kri, da mu tvarina, ki jo podajajo knjige starega in novega zakona, davno ne zadošča več; pri njem preide alegoriziranje nazadnje že celo v igrakanje, ki je samo po sebi duhovito in ki se je že daleč oddaljilo od cerkvene teorije, ki je veljala za razlago svetega pisma in ki sta jo utemeljila Augustin in Tomaž Akvinčan. Strokovni izraz „figura“, ki ga Rogerij pogosto rabi, je skušal tudi prevesti in tako ž njim in njegovo rabo bliže seznaniti svoje poslušavce. To prevajanje, ki ga opazimo pri Rogeriju mnogokje, se da prav lahko razložiti. Shema, po kateri so zgrajene njegove pridige, mu je tako prešla v meso in kri in tako prevzela vse njegove misli, da večkrat bolj misli na svojo retorično shemo ko na vsebino pridige. Kjer prevaja strokovne retorične izraze, mu je slovenska misel pridige prekrižala misel na retorično shemo in nomenklaturu, ki je pri njem seveda latinska. In nehote se ta duševni proces razkrije pred poslušavci, če pravi o. Rogerij (II, 407): „Čes tu sèdaj. Notandum est ad instructionem audientium. Zamèrkat je tréba h' navúku inu podučéjnu teh Pošlušáucou . . .“ Retorična teorija je Rogerija tako prevzela, da v sredi pridige začne razlagati, kaj je

27*

„sensus litteralis“, kaj „sensus allegoricus“ in kakšen je razloček med obema. V 51. pridigi razlaga vizijo preroka Amosa po Remigiju, Hijeronimu in drugih „in sensu litterali, ali kakòr so te besséde samè na sebi“. Drugje (II, 390) navede besede „Spinas et tribulos germinabit tibi“ in nadaljuje: „katéra straffenga pádla je na use njegóve otroke, takú in sensu literali, kakòr in sensu Allegorico: kir ú te bessédni zastópnosti vidimo očitnu: kir vidimo to zemlo neste nam use letú h' našimu vehšimu martru, trudu, terplejnu; de, aku hóčmo od nje en drugi sad iméti, treba je letò od usega tega osnážit inu očistit. In sensu Allegorico, ali: ú Skriúvnusti pak, naše messú se skuzi to zemlo zastópi, kakòr iz Procopia práve Joannes de la Haye, rekóč: Terra carnem nostram significat . . .“ — „Figura“ je Rogerij skušal na razne načine prevesti. Najboljši in najbolj primeren je še prevod „podoba“ (I, 253). Drugi izraz je „figura ali spomyn“ (II, 336, 339), nastal pač vsled zamembe glagolov „pomniti“ in „pomeniti“ (iz napačne etimologije). Prav za prav bi moral napisati „pomenik“, toda to besedo rabi (I, 411), poleg besede „spomyn“ (I, 392), kadar hoče posloveniti „symbolum“. Vendar pa imajo vsi ti razni prevodi vedno svoj dober smisel: če izhaja pridigar od dogodka v starem veku, mu je ta res „in sensu allegorico“ „podoba“ dogodka v novem zakonu; če pa gre iz novega zakona nazaj v stari (to se godi v večini slučajev, kadar tolmači n. pr. evangelije!), mu je dogodek v novem zakonu res lahko „spomin“ dogodka v starem. Vir za te „figure“ mu je sveto pismo; vsled tega je njih obseg omejen. Toda te svetopisemske „figure“ tvorijo le neznamen del onega velikega sistema primer, ki je tako značilen za Rogerijevo pridigarsko tehniko.

Najpreprostejše sredstvo, da naredi pridigar svoje besede bolj umljive, je preprosta primera. Tega se Rogerij tudi zaveda, toda preprostih primer je pri njem zelo malo. Vse so obložene z baročnimi alegorijami in prepletene z duhovitostjo, ki Rogeriju samemu zelo imponira, ki pa v slušateljih ni mogla doseči zaželenega uspeha. Tako so njegove primere bolj duhovite retorične igračke, ko pa živa beseda, ki najde pot od srca do srca.

Eno najpreprostejših primer, ki jo človek še danes — toda ne do konca! — z užitkom bere, ima v pridigi na čast Marije Magdalene (II, 66). Povedati hoče, da je to veliko spokornico „Jezus usému človéštvu za en mušter, furm, exempel in špegou naprèj postávil“, da bi si jo vzelo za zgled in se po njej ravnalo. Zato pravi: V' mej drugim, kar ty kunštni Malarji imájo ú naváde, imajo tudi tu, de

oni, kadàr hóčejo nyh kumšt iz enim pildam pokázat; tako ty h' pèrvemu tu platnu močnú inu dobru napnò, po tèm iz enim gróbiim rijávím gruntam preuléčejo, mérejo na tale, rissajo iz kredo ali pak iz enim čèrnim voglam to figuro, katéro misljo naprèj postávit. Tu, kir usè je zgojúenu, uzámejo ú roko ta pemzenc, iz tèm pokládajo na ta zrissani peld tè pèrpraúlene farbe, te eno iz drugo mešajo, iz temi sencami pouzdigujejo, inu ta peld iz kumštjo inu flissam zveršè inu končájo“. — To je „ekfrazá“, fizičen opis, ki tvori podlago „hermeneji“, moralični razlagi. Rogerij nadaljuje: „Za tu Lucas ta S. Evangelist, inu njegóviga Professiona, ali: kumšti en Malar, kir je dobru znál inu vèjdel, za tu tudi, kir je hótél Magdaleno kakòr en peld naprèj postávit³⁰, napèl je tu platnu njegóviga Evangelia, postavil je na tu en gróbi, rijávi ja čèrni grunt iz temi bessédami: Ecce Mulier, quae erat in Civitate Peccatrix. Pole ena žena, katéra bila je ú tèm meste ena Gréjšnica. Katéru govorjéjne billú je en gróbi, rijávi inu čèrni grunt za rjéssnyca: véner po tèm začél je rissat iz kredo to Magdaleno, začél je na to pokládat farbe tèt turgentou, začèt je to mešat, inu iz sencami pouzdiguváti, takú de h' zadnimo zveršèl je ta peld na tako³¹ vižo, de nad tèm vidit ni nič gróbiga, rijáviga, čèrniga; kir ta čèrni³¹, rijávi inu gróbi grunt tèt gréjhov, bil je zbrissan od JEzusa iz temi bessédami: Remittuntur tibi peccata tua. Magdalena tebi so tvoji grèjhi odpušèni. Katéri lepi peld, Magdaleno, postávi usèm préd oçy . . .“

Drugi tip Rogerijevih primer, ki je pri njem najbolj številen, je najbolj izrazito pokazan v 3. pridigi, na čast sv. Pavla, prvega puščavnika (I, 25—35). Za temo ima verz iz 101. psalma: „Similis sum Pellicano solitudinis“. Da pokaže, v čem je bil sv. Pavel podoben pelikanu, opiše najprej pelikana. Ta opis, pri katerem povdari štiri glavne pelikanove lastnosti, je posnet iz Euherija, Berkorija in Pierija. Nato poda opis Pavlovega življenja in dokazuje, da je bil sv. Pavel res podoben pelikanu. Najlažje mu je to šlo prvi lastnosti: „Pellicanus in Aegypto intima solitudine delectatur“, saj mu tukaj ni bilo treba drugega povdariti, ko da sta oba — puščavnika. Pri ostalih treh lastnostih pa mora že fizično vsebino ekfrazé razlagati

³⁰ V teh besedah tiči os Rogerijeve primere. Osnovana je na dvojnem pomenu, ki ga ima „peld“ (fizičnem in prenesenem), in na tradiciji, da je bil sv. Luka slikar.

³¹ Primerjaj, kako so tukaj varijirani pridevniki, ki se v tem oddelku tolikrat ponavljajo. V ekfrazí imamo samo $a + b$; v hermeneji pa najprej trikrat $a + b + c$, četrtič pa $c + b + a$!

„na duhovno vižo“, da dobi enakost. Baš to razlaganje „na duhovno vižo“ je za Rogerijevo pridigarsko tehniko značilno. Analogije, ki vežejo dogodke starega in novega zakona, mu že davno niso dajale več dovolj gradiva, in zato si je za primere poskrbel drugo gradivo. Tipičen primer imamo v 111. pridigi (II, 513—523), na čast sv. apostola Andreja. Ta pridiga ima sinopso: *Cum Andrea qui salvavit hic debet sectari stellulas cruciferas*. V njej pripoveduje o Rogerij, kako je Kolumb, ki je že skoro obupal, zagledal ozvezdje „južni križ“, ki mu je dalo nov pogum. (Ta poanta je za pridigo potrebna.) In potem pripoveduje obširno (II, 516), da je srečno odkril Ameriko in opisuje nje velika bogastva. Nato vpraša: „Tu, kar smo sedaj, o Christiani! šlišali: kaj ménite? kaj se more od tega na eno duhovno vižo reč inu govórit? kaj, ali: kogá zamóre pomèjnit ta ferbéžni Columbus? kaj ta novi od njega znajdeni svejt? kaj tu novu Nebú: kaj te nóve zvèjzde? kaj tu navarnu morjè . . . tu če želite vèjdit, zastopite tega imenitniga inu vučeniga Theologa Lucas Francus iz iménam, katéri letú na eno duhovno vižo rezlága, rekoč: *Coelum per mundum novum, Christum per Columbum: Beatitudinem per Coelum novum: cruce[m] & tribulationes per stellas cruciferas: per mare vitam praesentem, per navigantes intellige Mortales*“. Temu sledi slovenski prevod. Tukaj tvori pripovedovanje o Kolumbovi vožnji ekfrazo, ki jo potem pridigar vzame za podlago svoji primeri. To je nova „figura“ onega tipa, pri katerem ni več svetopisemske podlage, ampak tvori ekfrazo kateri si bodi dogodek ali predmet vidnega ali nevidnega sveta. Poslej ni za alegorije nobenih mej več in pred nami se odpre neizmerno polje, posajeno z umetnimi cvetkami učenjaške fantazije in literarne manire, ki je v pozni renesanci in baroku dosegla svoj višek in v vseh jezikih in slovstvih zapustila trajne sledove.

Rogerij je v našem slovstvu izrazit zastopnik te manire; težko prvi, gotovo pa ne zadnji, saj se sledovi tega alegoriziranja kažejo v naši literarni tehniki še danes, v jeziku pa so sploh neizbrisni. Začela se je ta manira seveda že davno prej, dasi je njen izvor precej nejasen. Galletti³² išče nje početke pri Filonu Aleksandrijskem. Če primerjamo dela kakor je Tebanca Kebeta „Πύρξ“ ali Horapolonov spis³³, ki je potreben za umevanje simbolografije in

³² I. c. str. 111. — Prim. tudi: Drtina, Fr. Miselni razvoj evropskega človeštva. (Znanstvena knjižnica „Omladine“ I.) V Ljubljani, 1908 - 1909. Str. 126.

³³ Prim. Hieroglyphica Horapollinis. A Davide Hoeschelio fide codicis Augustani ms. correctae, suppletae, illustratae. Augustae Vindelicorum. Anno MDVC.

emblematike, se zdi, da nas pelje pot k izvoru te manire preko starih klasičnih narodov v orijent. V katoliškem svetu je igrala že od početka veliko ulogo pri razlagi svetega pisma. Svoje gradivo je jemala, kjer ga je ravno našla. Višek je dosegla v zbirki „Universum predicabile“ italijanskega dominikanca Janeza de Sancto Geminiano, ki že v svojem značilnem naslovu pravi, da se da sploh vse porabiti za pridigo, če se razloži „na duhovno vižo“³⁴. Kako daleč so šli pridigarji pri tem, in da so znali res vse razložiti na duhovno vižo, to kaže benediktinca Petra Berkorija Reductorium moralis II. cap. 45! Rogerij se je tega pridigarskega sredstva posluževal v zelo izdatni meri³⁵; vseh primerov ne kaže navajati, samo par značilnih treba navesti, na katerih se vidi, kam je ta manira pridigarje nazadnje zavedla in kako so ž njo — nehote podpirali praznoverje.

II, 148, v pridigi na čast sv. Lovrencu pripoveduje iz Solina, da poganskim svečenikom, ki stoje „okuli tega, plemèn inu ogyn iz sebe mečeočiga hriba Vulcanus iz iménam“ in žrtvujejo svojim bogovom, plamen in tekoči ogenj nič ne škoduje in jih ne ožge. „Katériga je enu zauzetja urednu čudu, inu, kakòr eni právjo za eno hudyčavo kumšt deržáti. Ali: Od tod če poglédamo, najdemo, de letu ni ena taka prepovédana kumšt, kir pèr naturae znájdejo se take rečy, iz katérimi zamóre se ta muč tega ognja, inu syla tega pleména premojstrit inu premagat, kakòr piše Licetus. — Letá sedaj spomneni Historicus, piše, de, kadàr uzame se žumft od tega želiša iz iménam Semper vivat. Žouč od eniga Junca. Arsenicum rubrum, ali: ta rudeča mišica; inu prah iz toučeniga gallúna, tàr iz tega stúry se ena žauba inu iz to se tu trupu požauba, tedaj, candentia ferramenta, liquefactum plumbum impunè pertractabis. Rezbelenu želežje, restoplen svinic zihèr se dotyka. Čes kateru mèjnil bi eden iz tako žaubo mazali so se ty mašniki (namreč poganski!), kir so taku zihèr stáli ú tem pleménu. — Tu, aku je taku, nóčem se prepírat, pustym pèr teh Pissarjih, tàr samu právem: de Laurentius, kir ú rejssnyci mázal se je is eno tako žaubo, skuzi to je on premagal ta plemèn, inu premojstril ta ogyn . . .“ To sliko razvije še nadalje, tako da si človek kar predstavlja, s kakim začudenjem in radovednim zanimanjem so ga morali verniki poslušati. Toda pozneje obrne svojo čudovito „žaubo“ na duhovno vižo in nadaljuje:

³⁴ Linsenmayer, *Gesch. der Predigt in Deutschland von Karl d. Gr. bis zum Ausgange des 14. Jh.* München, 1886. Str. 175.

³⁵ Več o tej struji in o Rogeriju glej v ČZN. VII. (1910), str. 95—106.

„Od tega djāl sim odzgóraj, de pomázal se je bil iz to od Fortunata popissano, iz teh štirih rečy sturjeno žaubā, skuzi katéro premágal je uso muč inu sylo tega ognja; tu je rejssnyčnu: ali: zamerkajte tu, inu zastopite. Ne sicèr iz tega želiša, semper vivo; temuč iz te práve JEzusave vjère. Ne sicèr iz tega grenkiga Junca-viga žóučā, temuč iz tega radavolniga na se uzetiga terplèjna. Ne sicèr iz tega belliga galluna, temuč iz tega terdniga zavupajna . . .“

Drugo, zanimivo mesto je pri Rogeriju I, 308: „V'mèi drugime kumšte, katére so od S(vete) M(atere) Cèrkve prepovédane, prepovédana je túdi ta Chyromantia; katéra obstóy u'tem na róko glédajnu, inu iz gvišnih rissou, strihou, križcou, inu družih tacih znamin prerokúvat tu prihódnu . . . Lety fóuš inu lažnívi Prerokuváuci en strih teh róok iménujejo: lineam vitae: ali strih téga žjuléjna. Eniga družiga pak, lineam honoris, riss te časty. Téga trijetjiga, lineam fortunae, známenje te šreče: inu taku dalei druge dèrgači Klíčejo; inu takú iz teh prerókujejo tému, katéri je tem zapelávim golúfam te róke pokázal, tu kar se ima pergodíti: kakòr če ta riss téga žjuléjna je cel, pomeni zdráuje inu dolh živítik: če je pak letā iz enim drugim striham pretégnjen, smèrt inu bolézan . . . inu zlasti tèm norskim Fantam inu Dekličam: katéru, usè družiga ni, kakòr ena debéla, ceplena láž, ena páklenska foušja, ena od hudiča znájdena golufia h' zapeluvájnu teh Dúš: za volo katériga zavèržena, prekléta, ferdámāna inu prepovédana je od S. M. Cèrkve: iz katéro S. Matèrjo dèržym, tār barknem tò prekléto kumšt od sebe: véner na tako vižo, kakòr tà čebélica, katéra iz ene strupéne róže, iz eniga škódliviga cvèjtja uzáme za se nekólku, núca; takú jest ostanem per te kumšte, inu poglédam na vaše róke, de vam povèjm, ali: boste zihèr, ali: nazihèr stáli préd Bugam . . .“ V naslednjem opisuje na dolgo in široko, kako je prišel „na eno duhouno vižo te Chyromantiae, vam na róko pogledat“, išče po njihovih rokah razne „linije“ in jih opisuje, sploh, aplicira na svoje slušatelje „sveto hiromantijo“ ali „Plementarstvu“, ki jim ga je obljubil v uvodu pridige (I, 307).

V teh dveh primerih imamo pač zadnje izrastke Rogerijevih figuralnih razlag. Ali so imele res oni učinek, ki ga je pridigar pričakoval, o tem pa so mogoči razni dvomi. Pomisliti je treba, da se preprost slušatelj bolj oprime konkretnih podatkov, ki so mu lažje umljivi ko pa izumetničene razlage, v katerih sesa pridigar samo svoj duhovni med iz strupenih cvetic. Iz teh dveh mest so si preprosti slušatelji zapomnili v prvi vrsti pač o, da je nekat

skrivnostna „žauha“, za katero je potreben junčev žolč, drugi pa so po svojih dlaneh radovedni začeli iskati, kje je pri njih „známenje te šreče“. Vse to jim je bilo skrivnostno in zanje gotovo bolj zanimivo ko špekulativne razlage „na duhovno vižo“. Ravno s svojo nekritičnostjo pri takih stvareh so stari pridigarji nehoté podpirali praznoverje.

Da je bil Rogerij res malo izbirčen pri svojih snoveh in brez vsake kritike, to nam posebno priča cela 108. pridiga: „Na dan Offrajna Divice Matère Mariae (II, 487—496).“ Cela pridiga je dokaz, da je res, kar „právi Ovidius ta Solomenzérski Poéta, inu is eno na pu stúrjéno pèrségo tèrde, námerč: Munera, crede mihi, placant hominesque Deosque“. Med drugim pripoveduje v tej pridigi (po Graffu in Kyblerju) dva tako neverjetno krvava dogodka, da človeka kar stresa. Vsa Rogerijeva retorika ne ublaži mučnega vtisa ob teh primerah. Iz njih ne izhaja, da res „Munus extinguit iras“ (kar je tema tej pridigi), ampak, posebno iz druge, da se Bog potolaži v svoji jezi nad grešniki, če se mu žrtvuje — nedolžno dete, kar zbuja čudne pojme o krščanski etiki očeta Rogerija, oziroma njegovega autorja. Po nepotrebnem, ker Rogerij ni imel nikakih takih pomiselkov: ker je pridigal „na dan offruvajna Divice . . . Mariae“, govori o raznih žrtvah, ki so dosegle svoj namen, pri nedolžnem detetu, ki ga je žrtvoval³⁶ „ta žlahtni, iménitni, brúmni inu Bogaboječí Španski Kavalir iz iménam Albuquerqueus“, pa potrebuje retorično analogijo z nedolžno Marijo, ki mu je potrebna za konec pridige. Baš konec pridige pokaže vso naivno preproščino, s katero jemlje Rogerij svoje primere. Pri tem ga vodijo samo kompozicijske potrebe njegove retorične sheme in s tega stališča se morajo njegove pridige v prvi vrsti presojeti³⁷.

Še eno vrsto primer moramo omeniti, ki je pri Rogeriju zelo razširjena in zanj posebno značilna. To so simboli in emblemi, ki

³⁶ Situacija je pri Rogeriju nekoliko nejasna. Toda če pomislimo, da je ta slučaj retorična gradacija prejšnjega („Don Ramiro“), kjer se je žrtev res izvršila, potreben za efektan konec pridige, in če si ogledamo frazelogijo kapitanovega govora, pa se jasno opazi, da misli Albuquerque res vreči dete v morje in tako pomiriti razburjene valove. Stara, nekrščanska navada, ki jo je okusil že prorok Jona, ko se je peljal v Ninive. Rogerijeve besede „de zanešeš letému“ so komaj viden sled, da je ta stari motiv že pokrščanjen.

³⁷ Njegova retorična manira (že skoro manija), s katero kopiči mnogočlene tautologije, ga je zapeljala, da pravi (II, 115): „ . . . za právo rejsnyco zadóbit je ú te Cerkvi Portiuncula en tak velik Odpustik, de skuzi njega inu iz nym zbríše se vuss grèjh (!) inu straffenga . . .“ — ne pa neznanje katekizma!

so dajali že komodno prirejeno fizično ekfrazo in moralično hermenejo. Rogerij jih je jemal iz obširnega dela Filipa Picinellija „Mundus symbolicus“, ki mu je bilo sploh eden glavnih virov³⁸). Tip take primere imamo II, 140: „V' méj drugim, kar ty Naturalisti pišejo od te žlahtne tyce Slávic, ali: Nachtigal iz iménam: pišejo tudi letú, dé. Kadâr njegovu drúže, tu je: ženycá sedy ú gnjezde, inu na jaiceh; taku on ne déleč od njè, kakòr právi ta imenitni Lucarini. Prepéva te, katéra ima žléče. Modulator pariturae. Tu pak nikâr zabstójn, tèmúč za tu, kir, kakòr dálej govóry: de. Kakòr ty žlezeni Mládyči. Audiunt. Redunt. Slišjo péjti, takú oni dajò nazáj tu péjtje, inu po šlišani víži pojo. — Tem nahtigalskim Mládyčam enák kázal se je Donatus: kir, kar je šlišal svoje ljube Stáriši, inu tega brumniga Hilarina péjti, tu je pejl za nymi“. Ob robu je kot autor naveden Picinelli. V tem slučaju Rogerij sicer ne pove vsega, kar tvori vsebino tega emblema, ampak samo njegovo razlago. Sicer navadno pred svojimi poslušavci prav na široko razloži, kako je nastal emblem in kako ga je treba razlagati. N. pr. I, 175: „Eno velyko čast, eno velyko hválo dál je bil uni tému iménitnimu Cardinalu, Horatius Spinola iz iménam, katéri po letéga smèrte pústil je bil zmálat en čòln, ali: barko iz križim postáulenimi jadri, inu potèrganimi štriki iz témi pèrpissanimi bessédami. Ubique securus. Pousód zihèr. Iz katérim hótél je telkájrn réče, kakór, de. Letá mèrtvi Spinola, za vol njegóvíga brúmniga žjuléjna, za vol njegóve Nadólžnoste inu dobre Vèjste bil je zihèr pousód: Ubique securus“. Tukaj so izvedeli njegovi poslušavci, da sestoji vsak tak emblem ali simbol iz dveh integralnih delov, slike in legende.

Poleg doslej opisanih sredstev Rogerijeve zgovornosti pa nahajamo pri njem še precej pregovorov in izrekov, posnetih po večini iz latinske literature. N. pr. Solatium est miseris, socios habere doloris (I, 262); Non procul a proprio stipite poma cadunt (I, 340); Amicus alter ego (I, 354); Qualis vita, mors est ita (I, 362 in II, 250); Trahit quemque sua voluptas (I, 448); Quod rarum, charum (II, 513) itd. Med retoričnimi pomočki srečamo pri njem večkrat tudi metaforo in parabolo; po svoji navadi jih ne samo rabi, ampak poslušavcem tudi v tekstu razloži. II, 34 pripoveduje, da se na obrezani vinski rozgi pokažejo kaplje, katere „ty Včéni, per metaphoram, lacrymas, ali solze imenújejo“. II, 156 govori najprej o Adamu v paradížu in nadaljuje o sv. Frančiškn Asiškem, katerega

³⁸) Prim. tudi Čas. za zgod. in narodop. VII. (1910), str. 48–49, 69, 78, 100.

je Bog postavil „ú to za vol obilnosti te dobrúte, Metaphoricè, en pozemelski Paradiž imenováno Laško dežélo“. O rabi parabol govori obširno II, 166. Tam navede najprej verz iz Matevževega evangelija „Sine parabolis non loquebatur“ in nadaljuje: „Tu pak za tu. Ut quod per simplex praeceptum teneri ab Auditoribus non potest, per similitudinem exempla teneatur. De bi se tu, kar skuzi sama Zapoved od Poslušáucou se namóre zastopit, skuzi te perglyhe, pripóvisti, inu exemple zastopylu, inu dèržálu od tajstih: práve S. Hieronymus“. Celo definicijo in teorijo parabole pa poda v uvodu 37. pridige, I, 408. „Bajssim, fabul, pripúvist inu zmišlikou veliku znéšli inu zmišlili so ty nekedajšni Poèti: véner ne h' tému, de bi bily iz témi kakòr iz eno lažjò te Ludy mamyli inu golufali; temúč de bi te iz letémi, kakòr iz eno luštno in ušéčno bessédo rezfrišali, rezvésselili, ja skúzi te eno nucno skriúnost pokazáli; kakòr govóry ta Duhóuni Clemens Alexandrinus, rekhóč: Parabola est occultum ad delectationem inventum mendacium. Ta fabula je ena k' rezlúštajnu znáidena laáž; iz katere, ali skuzi katero mèini se ena druga skriúnust tem Ludèm naprèj postavit . . .“ Stara pridigarska tradicija, ki je zahtevala, da se mora citat iz svetega pisma podati najprej v latinskem in šele zatem v jeziku poslušavcev, je povzročila, da podaja Rogerij tudi v drugih slučajih, za katere bi ta predpis ne veljal, najprej dolg latinski citat, ki mu sledi slovenski prevod. Ali pa se kar mešata latinščina in slovenščina v istem stavku, celo do te mere, da so strani do polovice latinske. Sredstev, ki jih imenuje sv. Hije-ronim v prej navedenem citatu, se o. Rogerij seveda tudi pridno poslužuje in jih pogosto tudi ob robu zabeleži. Tako imamo pri njem: „simile“ (I, 19, 247, 259; II, 372), „similitudo“ (II, 399), „exemplum“ (I, 304); poleg tega še „miracula“ (I, 406) in „historia“ (I, 125, 313, 315, 378, 422, 601, 604). Največkrat pa se pri njem nahaja ob robu „morale“, enkrat v obliki „moralitas“ (I, 124), kar jasno kaže vsebino in tendenco Rogerijevih pridig. V njegovih pridigah je — ne samo v strukturi ogrodja, ampak tudi v posameznostih — ohranjen in dosledno uporabljen ves aparat stare klasične retorike, ki je v renesanci oživela, ki so jo šole, posebno jezuitske, gojile tje globoko v 19. stol. — in ki je še v današnjem šolskem pouku zapustila neizbrisne sledove. (Dalje prihodnjič.)

Dr. Jož. A. Glonar:

Med reformacijo in romantiko.

(Kos literarnozgodovinskega programa.)

(Dalje.)

6.

Nekatere Rogerijeve pridige se dado datirati. To so one, v katerih se nahajajo stavki, kakor „danass préd 1728 lejtmi je JESUS ... uzèl na se to ... človeško Naturo ... (I, 240)“ ali pa „pred 494. letme, namerč ú lejte 1215 ... (II, 59)“. Vsa taka mesta se sicer ne dado izrabiti za zanesljivo datiranje pridig, ker ni vedno jasno, v katero leto pr. Kr. r. stavi o. Rogerij stvarjenje človeka (v tej stvari si stari cerkveni kronologi ravno tako niso bili edini, kakor še današnji ne). Iz I, 649 bi se dalo sklepati, da stavi o. Rogerij stvarjenje sveta v l. 3950 pr. Kr. r. (kakor Salianus), toda podatki v drugih pridigah (n. pr. I, 239) se s tem številom ne dado strniti. Razun tega je kronologičen podatek: „vessélie ... kakòr kazáli so ty stári Rimláni letú pred 1300. léjtme za vol te Victoriae, katero stúril je bil Philo ta pèrvi Proconsul; kir na ta dan (1. maja!) bil je te Samniterje premagal“ — očividen lapsus. Če odštejemo take dvomljive in napačne slučaje, nam vedno še ostane 18 pridig, ki se dajo precej zanesljivo datirati. Najstarejša pridiga je 64. (II, 54 do 64) iz l. 1709, najmlajši pridigi sta 40. (I, 442—453) in 119. (II, 586—597), iz l. 1728. Po eno pridigo imamo iz l. 1721 in 1727, po dve iz let 1722—1724, 1726, iz l. 1725 pa kar celih pet. Od l. 1721 pa tje do Rogerijeve smrti imamo za vsako leto vsaj eno datirano pridigo.

Ta pregled nam pove marsikaj zanimivega. Ciklus Rogerijevih pridig, enakomerno porazdeljenih na celo leto, je nastajal počasi in se je šele v zadnjih letih Rogerijevega življenja izpopolnil. Za to delo je bilo treba dvajset let, in vendar je delo vseskozi popolnoma enakomerno, kvečemu da se je pri Rogeriju šele v zadnjih letih pokazala manira datiranja. Komaj je bilo delo končano, je Rogerija zalotila smrt. Ljubljanski konvent je pridige izdal, ne da bi se bil pobrigal za zadnjo „pilo“, ki bi morala odpraviti vso to, v natisnjeni knjigi nesmiselno kronologijo. Dvoje pa nam te datirane pridige jasno kažejo: 1. pridige so res Rogerijevo delo — 2. kar je

bolj važno, te pridige niso samo književen produkt, ampak baš tako, kakor jih imamo pred seboj natisnjene, jih je Rogerij tudi govoril zbranim vernikom. Ti dve prašanji, ki delata v drugih literaturah — posebno pri starejših pridigarjih — toliko preglavice, sta tako za nas in Rogerija enkrat za vselej jasni.

7.

Mnogo bolj težavno in zamotano je prašanje njegove originalnosti. Seveda pridiga že sama po sebi ne more biti nikako izvirno delo, tem manj še pridiga iz tako pozne dobe. Toda tam, kjer nastopa pridiga kot literaren produkt, treba rešiti prašanje, ali je njeno lice res delo autorja in v koliki meri.

V svojem delu nastopa o. Rogerij kot zelo načitan in v duhovnih in posvetnih znanostih izobražen pridigar. Skoro vsako svojo trditev — in naj bo včasih še tako malenkostna — podpre s citatom iz svetih knjig ali pa iz kakega autorja, ki ga v tekstu imenuje, ob robu pa (zelo točno in obširno) citira. Število teh autorjev — kakih 500 jih je — v resnici imponira. Toda ne samo zunanje lice pridig je preračunano na to, da bi imponirale, tudi ves notranji ustroj pridig je zgrajen tako, da bi bil vsak dvom o njegovih trditvah onemogočen. Kjer se pojavi v njegovih pridigah kako prašanje, ima takoj ducat autorjev in kopico citatov pri roki, da to prašanje od vseh strani pojasni. Toda to mu še ni dovolj; vedno še hoče zbuditi v poslušalcih misel, da ve še mnogo, mnogo več in zato pravi: „vèč takiga zamogel bi narajtat (I, 430, 488, 609)“, „de družih odgovarou vèč zamoučim (II, 59)“ ali „de predouh na bom (I, 536, 566; II, 240, 415, 544, 651)“ i. t. d. V ta namen mu v prvi vrsti služi učinkovito retorično stopnjevanje. Pravi rekord take retorične „gradatio“ (αλλήλων) imamo I, 226—7. Tam našteva čudeže, ki so se zgodili na priprošnje sv. Jožefa. Prvemu čudežu slede trije, ki jih začne pripovedovati z „dalej“, tem dva s „še dalej“ in dva s „še vselej dalej“. In potem še nadaljuje: „Vèč, vèč taciga zamógel bi pèrneste naprèj h' potèrjèjnu tèh zgúrnih bessédy ... (I, 228)“. Vse to nam kaže v Rogeriju učenega moža, ki je gradivo za svoje pridige zbiral iz stotine autorjev in ki je iz teh citatov znal sestaviti vendar v celoti skladen mozaik.

Kako zelo znani so mu ti njegovi autorji, kaže Rogerij tudi na ta način, da jih imenuje (tudi novejše) preprosto z njihovim krstnim imenom ali pa s kakim slavečim pridevkom. Namestu „Cornelius a Lapide“ pravi kratko „Cornelius“ (II, 19, 39, 58, 188, 475), namestu „Philippus Picinelli“ pravi „Philippus Abbas“ (II, 470), „ta

Včeni Aloysius“ je pri njem Aloysius Tatti (I, 410), namestu „Justinus Miechoviensis“ pravi kratko „Justinus“ (II, 615). Sploh se dela o. Rogerij zelo učenega: svojim — neukim! — slušateljem pripoveduje o mikrokozmu (II, 275) in makrokozmu (II, 589) in imenuje v eni sapi znane tri historične zgagarje Moma, Zoila in Pasquina (II, 313).

Učenjakarsko se postavlja tudi na ta način, da na svoje poslušavce kar vsiplje kopo učenih imen: „Piše Beda, Usnardus inu drugi (I, 156)“, „... Petrus Cellensis, Gulielmus parvus inu mvoj S. Antonius Paduanus pravjo (II, 10)“, „Dionysius Carthusianus, Gesnerus, Naclerus, Stapletonius, Isidorus, Metaphrastes pišejo (II, 586).“ — Praša se, jeli o. Rogerij vse te pisatelje, ki jih citira, res poznal in direktno rabil.

Pri nekaterih pisateljih se lahko z gotovostjo trdi, da jih je o. Rogerij poznal in da citata iz njih ni vzel iz kake enciklopedije za pridigarje. To so oni pisatelji, katerih dela še niso bila tako stara, da bi bila že lahko prešla v kako enciklopedijo. Tak je n. pr. naš Schoenleben, ki ga Rogerij navaja na dveh mestih (II, 33, 370). Takim pisateljem daje o. Rogerij naziv „Modernus“ (I, 549) ali tudi „Neothericus“ (II, 493) in jih na ta način označi kot svoje sodobnike. Tudi mnogo citirani Joannes de la Haye († 1661) bi spadal sem³⁹. Enako Martin Kohem („en brumni mvojga S. Ordna“ II, 273), Maria de Agrida, Jakob Marchant („en . . . našačasni Včényk Svetega Pisma“ I, 194), J. E. Niremberg († 1658), M. Rader († 1634), P. Segneri († 1694), Joanes da Sylveira († 1687), G. Stengel. — Večkrat pravi Rogerij tudi sam: „Berem u buquah“ (I, 103, 140, 550; II, 122, 143, 280, 331, 390, 404, 471) in navede ob robu naslov knjige. Na drugih mestih pa ob robu naravnost pove, da ima citat iz druge roke, navadno z besedami „ex“ ali „apud“ (I, 428, 458, 506, 650; II, 22, 80, 138, 229, 312, 573, 631).

Vero v Rogerijevo originalnost in občudovanje do nje pa nam precej omaja kopica pomislekov, ki se zbude ob študiranju njegovega dela. To je pred vsem veliko število navedenih autorjev. Pomisliti je treba, da jih je par stotin in da so mnogi izmed njih (n. pr. Abulensis, de la Haye) napisali cele biblioteke, toda ne mogoče v majhnem formatu, ampak v težkih folijantih, s katerimi bi pač bilo mogoče kakšnega krivoverca v resnici ubiti. Če citira Rogerij (II, 586) v enem samem stavku kar šest pisateljev, da podpre svoje besede,

³⁹ Za podatke o teoloških pisateljih rabim tukaj in v sledečem, ne da bi pozneje še posebe citiral: „Wetzer-Weltes Kirchenlexikon. 2. Aufl.“ in „Hurter: Nomenclator literarius theologiae catholicae. Ed. 3. Oeniponte, 1903 i. d.“

ali če navede v uvodu 109. pridige (II, 497) kar sedem autorjev, s katerimi opisuje lastnosti različnih dreves, mu pač ne verujemo, da je za ta namen porabil vsakega izmed citiranih autorjev direktno. Vsaj oni mu ne more verjeti, ki nekoliko pozna enciklopedično literaturo 17. in 18. stoletja ž njenimi skrbnimi, nedosežnimi registri. Rogerij sam, izrazito dete svoje dobe, bi se smejal človeku, ki bi mu imputiral, da je res imel vse autorje, ki jih navaja, v rokah. Rabil je enciklopedije, ki so bile baš za to sestavljene, da bi se tako rabile. Citiral pa je pisatelja, ki mu je bil autor za trditev — to je v pridigi potreboval! — ne pa vir, iz katerega je dobil citat⁴⁰. Splošna navada njegove dobe in namen Rogerijevega dela nam branita, da bi na podlagi velike množine citiranih autorjev smelo občudovali veliko izobraženost našega pridigarja v cerkvenih in posvetnih vedah.

Močno se zmaje in nazadnje popolnoma izgine tako občudovanje, kakor hitro si ogledamo citirane autorje od blizu in jih sestavimo v določene skupine. Tedaj se pokaže, da je Rogeriju bistvo posameznega autorja popolnoma tuje, da se ni vglobil ne v eno ne drugo znanstveno strujo (niti cerkveno niti posvetno) in da grabi za svojo pridigo, kar mu ravno pride pod roke. V njegovem delu je mrki Origenes porabljen ravno tako kakor trojica slavnih učenjakov 13. stoletja (Albert Veliki, Tomaž Kantipratanec in Vincencij iz Burgundije), trezni školastik Tomaž Akvinčan in ljubeznivi mistik Cezarij iz Heisterbacha, učeni humanisti se srečavajo s poljudnimi pridigarji iz južne Bavarske, vizije raznih Brigit in Mehtild se mešajo s citati iz Aristotela in Plutarha. Zato je s te strani nemogoče sestaviti literarni portret otca Rogerija⁴¹. S te strani je otec Rogerij podoben morskemu somu, ki sredi oceana odpre svoje neizmerne čeljusti in požre, kar mu ravno vanje priplava: ribe in razno morsko golazen, toda pri tem steklenico ruma z istim užitkom kakor terhlo desko.

Podoben pa mu je res samo s te strani. Vso to tako raznovrstno gradivo ve s čudovito, pravega občudovanja vredno virtuoznostjo spojiti v enoto, ki kakor pisan orientalski „στρογγυλότης“ v kljub različnosti delov učinkuje enotno in kakor pobožen krščanski mozaik kaže idejo in namen, ki sta umetnika vodila, ko ga je sestavljal.

⁴⁰ Rogerij namreč ni — literarni zgodovinar. Tudi je treba pomisliti, da je bil pojem literarne lastnine v raznih stoletjih različen in da ga je poostrila (in zelo enostransko povdarila!) šele moderna literarna kritika in pa industrijalizacija literarne produkcije, ki je literaturo (v prvi vrsti lepō) zavarovala s paragrafi in ustvarila „literarno policijo.“

⁴¹ Dr. Pregelj je poskusil nekaj enakega, pa je pri tem brezupnem delu utonil v množini citatov. — „Voditelj v bogoslov. vedah . . .“ n. n. m.

Kot gradivo mu je zadoščal brevir, biblija, konkordanca, Picinelli, Lohner, par enciklopedij, ki jih sam imenuje, povrh še nekoliko drugih knjig, vse skupaj biblioteka, kakor jo lahko premore vsak slovenski pridigar, dasi ni pisatelj.

Kako je Rogerij rabil razne enciklopedije, za to samo eden, posebno značilen primer. V 106. pridigi citira (II, 470) Picinellija in v njegovi bližini sv. Nila, Seneko in Justa Lipsija. Če človek poišče v Picinelliju navedeno mesto in ga primerja z Rogerijem, se mu pokaže čudna paralela. Postavim jo za zgled sem; citati, ki jih imata oba autorja ob robu, stoje tukaj sredi teksta v [].

Rog. II, 470:

Kir Nilus ta brumni Minih spreudarjal je to čednost, ali: ta tudent; takú tega je šnešil eni Gartraži enakiga: zakaj, kakor ta Gartraža nigdar dèrge se naznájde, kakòr ú tèrnjo, po bessédah uniga Symbolista, katéri enimu gartraž-nimu stéblu bil je perpissal: In sentibus semper ... pravi ta S. Oča [S. Nilus in Paraeneticis, Num 29.]: Tolera tribulationes, inter ipsas enim virtutes, ut Rosae inter spinas nascuntur ...

Kir spremislil je Philipus Abbas, taku tu obèrnil je na tu človešku žjuléjne, katéru je slednimu, kakor ta Gartraža perjetnu, aku si lih kakòr ena Gartraža iz ternjam teh nadlug je obdanu [Picinel. I. I. c. 18. n. 147]. Kir kakòr djál je Seneca: Nulla dies maerore caret, sed nova causa fletum ministrat ... [Seneca Troad. Act. I.] ... Za vol katériga Justus Lipsius pravi: Spina haec vita: falimur, si quaerimus in ea gaudiorum flores. [Just. Lip. cant. 2. Ep. 97].

„Ljubljanski zvon“ XXXVI. 1916. 10.

Pic. lib. XI. num. 177:

Virtutem, inter calamitates et miserias locupletatam, Rosae Emblema repraesentat, quae supra cespitem plantata, epigraphen reddidit: E tra le spine pur puntando viene. Id est; Vel inter sentes germinat. S. Nili paraenesis est: Tolera tribulationes: inter ipsas enim virtutes, quemadmodum inter spinas, Rosae nascuntur. [S. Nil. Parae. N. 92] et germinant. Eadem icone significatur, calamitates esse individuas humanae vitae comites. Seneca canit [Act. I.]:

— — — — — Nulla dies maerore caret, sed nova fletus causa ministrat.

Et Justus Lipsius: Tricae et spinae haec omnis vita: & Falimur, si quaerimus in ea gaudiorum flores. [Lips. Cent. 2. Ep. 67.]

30

K temu opomnim, da je Picinellijevo delo v izvorniku in razširjenem latinskem prevodu doživelo več izdaj, toda doslej še ni jasno, katero je rabil naš pridigar⁴². Če sestavimo take paralele, dobimo 38 pisateljev z 58 citati, pri katerih se da dokazati, da jih je vzel Rogerij iz Picinellija. Ta statistika ni popolna. Število dokazanih paralel je v primeri s celim številom Rogerijevih citatov res majhno, toda dovolj veliko, da se z njim dokaže način Rogerijevega pisateljevanja.

Še drugi momenti so, ki zbujaajo na raznih mestih dvome, jeli dotični citat iz prve ali druge roke. II, 401 navede Rogerij kot avtorje za življenje svetih apostolov Simona in Jude poleg Surija in Baronija tudi nekega „Abdijo“. Ta „Abdias“ je fingirani prvi škof babilonski, ki je baje napisal spis: „De historia apostolici certaminis libri X.“ Ta spis se je našel v nekem samostanu na Koroškem, prvič ga je izdal Wolfgang Laz, dunajski polihistor, l. 1551. Toda že papež Pavel IV. (1555—1559) ga je zavrgel kot podvrženega⁴³. Sumljiva so tudi ona mesta, na katerih navaja Rogerij pisatelje s spisi, ki so napisani v francoskem ali španskem jeziku, torej v jezikih, o katerih ne moremo ravno misliti, da so bili Rogeriju znani. Taki pisatelji so: Alexander Natalis, imenovan pri Rogeriju Alexander ab Alexandro (I, 419; II, 56), Florimondus (II, 3) in Ludovicus de la Puente, pri Rogeriju imenovan „de Ponte“ (I, 512). Spisi prvih dveh, ki jih citira Rogerij, so napisani v francoskem, spis tretjega v španskem jeziku.

Poleg tega pa že Rogerij sam navaja celo množino enciklopedij, ki jih je rabil. To so knjige, ki imajo v naslovu značilne besede: mundus, speculum, theatrum, repertorium, conceptus, dictionarium, thesaurus, alphabetum, bibliotheca i. t. d. —

8.

Naša literarna zgodovina — kolikor je imamo — šteje o. Rogerija med „protireformacijske“ pisatelje. Proti tej signaturi pa govori že preprosta kronologija sama: pisatelja, ki piše v prvih desetletjih 18. stoletja, ko je pri nas protestantizem že davno zatrt, vendar ne moremo šteti k protireformacijskim. Tudi njegovo delo

⁴² Prim. Pregljevo razpravo n. n. m., str. 9—10. — Pregelj tukaj priobčene paralele ni zabeležil.

⁴³ Kirchen-Lexikon. I, 28.

samo nam za to ne da nobenega povoda. Martin Luter je pri njem omenjen samo enkrat (I, 170): „Martinus Lutherus stál je ja dósti léjt u'eni dobru začéti brúmnosti; ali: kir se ni sam na se spómnil, spólznil je inu padél u' paklenski brézen“. Na tem mestu mu je Luter, kakor „Origenes ta veliki dohtar“ in „Cerinthus ta Včéni“ samo primer za ljudi, ki so, dasi izprva pobožni, pozneje zablodili. Jasno se vidi, da je Luter za Rogerija samo še retoričen rekvizit. Enaka je s Kalvinom, ki ga Rogerij omeni samo na enem mestu (I, 547). Tam razlaga svetopisemski verz: „Qui scrutator est maiestatis, opprimetur a gloria . . . kakòr se vidi nad Calvinam, Ariam inu drugimi kecarji“. Besedo „kecar“ srečamo pri Rogeriju zelo pogosto (n. pr. I, 543, 567, 570, 603, 608; II, 104, 191, 565), toda vsepovsodi je samo preprosta retorična floskula, brez kakršnegakoli posebnega dogmatičnega namena. Saj pa Rogerij tudi ne dogmatizira, ampak v prvi vrsti moralizira, kar kaže ves ustroj njegovih pridig.

In vendar najdemo pri Rogeriju element, ki ga direktno spaja z reformacijsko, oziroma protireformacijsko dobo. To je množina njegovih citatov in sploh vsa njegova tendenca, da bi imponiral s svojo učenostjo. Reformacija je skušala spraviti biblijo kolikor mogoče med ljudi, tridentinski zbor, ki je v tem videl glavno zlo, pa je to skušal po možnosti omejiti. Mnoge določbe stremijo za tem; nihče si naj ne razlaga biblije „suae prudentiae innixus“, in boječnost protireformatorjev gre tako daleč, da pridrže pridiganje skoro izključno le škofom⁴⁴. Zato se je morala razlaga biblije opreti na spise svetih očetov in cerkvenih pisateljev, ki so bili v tej stvari avtentični. Ostre kontroverze med protestanti in „papežniki“ so znanstveni interes in študij cerkvenih pisateljev še bolj poglobile⁴⁵. Tridentinski zbor se je razšel z molitvijo „Serenissimo imperatori Ferdinando semper augusto, orthodoxo et pacifico . . . multi anni . . .“ in s trikratnim „Anathema cunctis haereticis“⁴⁶ — začela se je energična in sistematična protireformacija. Metoda te protireformacije je bila tako energična, sredstva tako učinkovita, da je šlo jako brzo. Toda ti katoliški reformatorji so si ravno tako malo, kakor

⁴⁴ Canones et decreta sacrosancti oecumenici Concilii Tridentini . . . Ratisbonae. G. J. Manz. 1888. Str. 16, 21, 147.

⁴⁵ Kako sistematično je na tem polju delal sekovski škof Brenner, o tem prim.: Schuster Leopold, Erzbischof Martin Brenner, ein Charakterbild aus der steirischen Reformationsgeschichte. Graz, 1898. Str. 759—764.

⁴⁶ Canones et decreta . . . str. 196.

njih poznejši zgodovinar⁴⁷, prikrivali, da delo ni dovršeno in da treba podrobnejšega, intenzivnega dela. Okoli 1600 je bila pač že vsa Notranja Avstrija „wenigstens für das äußere Bekenntnis reformiert“, protireformacija je bila končana in začela se je katoliška restavracija. V njej je bila glavna naloga poverjena raznim redovom, ki so si svoj delokrog lepo razdelili. Jezuiti prevzamejo delo med višjimi stanovi, skrb za šolo in znanost, drugi redovi delajo med maso, narodom.

Sledovi teh razmer, kakor jih je ustvarila protireformacija, odsevajo prav jasno iz vsega Rogerijevega dela. Odtod je njegova učenost, s katero se postavlja pred narodom, odtod kompozicija in retorična tehnika njegove pridige, posneta iz prakse jezuitskih šol⁴⁸. Vendar pa je vse to v celoti le stara literarna tradicija, katere početki se nahajajo daleč pred protireformacijo, in ki je v tej dobi samo na novo oživela. V celem Rogerijevem delu se nam kaže — res da samo še v zunanostih in v raznih kurioznih izrastkih — ona školastična smer, ki je skušala s špekulativnim rezoniranjem braniti in ohraniti avtoriteto Rima in njegovega nauka. Ne sme se pozabiti, da je namen glavnih redov, dominikanov in jezuitov, bil v prvi vrsti apostolski, misijonski, in da niti sv. Frančišek Asiški ni nameraval ustvariti reda z izključno kontemplativnim ustrojem⁴⁹. Ta smer je s svojo idejo univerzalnega, ves svet obsegajočega rimskega krščanstva našega pridigarja tako prevzela, da mu je „amor patriae“ ravno tako prepovedan in pregrešen, kakor „amor sui“ in „amor cupidineus“ (I, 467). Ta absolutna podreditev pod eden in veliki smoter: avtoritativno, vseobsežno (= katoliško) rimsko krščanstvo, ki se ob njegovem času res ne skuša več tako impetuzno doseči, ki se v njegovem delu ne kaže več jasno, ki pa se v svojih posledicah vendarle razodeva, je povzročila, da najdemo v delu našega pridigarja tako malo domačega. On sicer govori pred seboj zbranim vernikom in jim daje dobre nauke (moraliziranje je njegov glavni, jasno in očitno izražen namen!), toda njegova misel hodi pota, ki jih predpisuje tehnika dogmatiziranja, njegove „duhoune očky“ so venomer uprte na ves vinograd Gospodov. „Pal-

⁴⁷ O spodnji Štajerski, ki je bila v teku sedmih tednov rekatolizirana, pravi Schuster (n. n. m. str. 455) zelo previdno, da je bila „wenigstens für das äußere Bekenntnis reformiert“.

⁴⁸ Prim.: G. Mertz. Über Stellung und Betrieb der Rhetorik in den Schulen der Jesuiten. Heidelberg. Winter. 1898.

⁴⁹ Felder, n. n. m. str. 3.

marium empyreum“ bi ravno tako lahko napisal kak katoliški Španec ali Francoz.

Iz njegovega moraliziranja ne dobimo nobene slike njegove dobe⁵⁰. Kjer ne prepusti v ta namen proste roke pridigarju, moralizira v splošnih, stereotipnih formulah. Njegovi podatki o Kranjski (II, 33, 369, 370) so redki, vzeti iz knjig in z avtorji vestno in točno dokazani. Tudi sicer nam vsebina njegovih pridig ne dovoljuje nobenega sklepa, kje in kedaj jih je govoril, vse so tako neizmerno vzvišene nad kraj in čas. To se lahko reče, da si se dá 18 njegovih pridig datirati. Vsi ti kronološki podatki pa so popolnoma zunanji in brez vsake notranje zveze z vsebino pridig; znanstvenim raziskavam so sicer dobrodošel pomoček, sicer pa v resnici učinkujejo kot kričeči anahronizmi. Turška sila, ki jo je Rogerij v svoji mladosti gotovo še doživel, ki je morala biti vsem ljudem v živem spominu, in o kateri je njegov prednik Janez Svetokriški pridigal⁵¹, ni zapustila v Rogerijevem delu niti najmanjšega sledu. — Tako se pred tem velikim smotrom tudi pridigarjeva osebnost umakne popolnoma v ozadje. Dovolj značilno je, da iz celega, vendar obsežnega dela, ne izvemo prav nič o pridigarjevi osebnosti. Samo tam, kjer govori o svojem redu, oziroma njegovih ustanovnikih in svetnikih, stopi nekoliko naprej in pravi: muoj S. Oča Franciscus I, 167, 567; II, 35, 111, 353; . . . muoj S. Antonius Paduanus II, 10; . . . letel je h' te Arke muojga S. Capucinerskiga Ordna I, 449. Baš ti primeri pa so nam — poleg splošnega značaja njegovega dela — tudi dokaz, da njegova rezerviranost ne izhaja samo iz dejstva, da je bilo njegovo delo namenjeno tudi drugim pridigarjem. Ta moment je že nekoliko vplival, toda v primeri z drugimi, vsebinskimi, je precej sekundarnega pomena. Tem bolj, ker ne vemo in niti ne moremo določiti, jeli Rogerij kar ob prvi pridigi, ki si jo je zapisal, mislil na to, da jo bo kedaj priobčil. V pridigah, kakor jih imamo pred seboj, je njegova maska vedno ista: štirideseta pridiga se v ničem ne razlikuje od štiriinšestdesete, in vendar leži med obema doba dobrih dvajsetih let.

⁵⁰ Kako popolnoma drugačen je v tem oziru Abraham a S. Clara! — Le coy de la Marche je v svojem delu „La chaire française au moyen âge“. 2. éd. Paris, 1886, na str. 341—492 opisal „La société d'après les sermons“.

⁵¹ Prim. njegovy Sacrum promptuarium, IV (1700), 150—180.

(Konec prihodnjič.)

Dr. Jož. A. Glonar:

Med reformacijo in romantiko.

(Kos literarnozgodovinskega programa.)

(Konec.)

9.

Tem bolj se razveseli človek, če v obširnem Rogerijevem delu zasledi kaj, kar vendar nekoliko zveni po domače. Slavni Župančičev cekin — če bi ga imel — bi dal našemu patru za izraz „Pater Neža“ = „tercijalka“⁵². Nečemu se naš pater, vkljub vsemu, kar smo doslej videli na njem, ni mogel ubraniti: premagala ga je slovenska pesem. Rogerij je bil poet in za to dobo celo precej spreten. Človek se kar začudi, ko naleti pri pisatelju, ki pripoveduje Slovincem, kaj pravijo o vinu „Plinius, Moyses inu Euphorus“, na sledeče verze (I, 455):

V' čassu S. Urbána,
Tèrta s' cvèjtjam je obdána.
Iz vesséljam ta precvèjta,
inu grózde nam obetta.

Ti verzí stojé v pridigi, ki ima značilen, domače zveneč uvod. V njem pripoveduje Rogerij, kako je „Mislil inu míslil, spremíšlúvál ... inu spreudárjal velíkukrat tu, kar ta Krajnska Kmetouška *Prattica* nam na ta danášni ... dan ... naprèj postávi, námreč: Kir Urbana téga S. Pápeža inu Martyrnika u' podóbi eniga grózda káže“. Razlágo za to sliko je našel pri nekem „Poètu, kateri pèl je od S. Urbána:

Tempus ad Urbani flores extendere vitis
incipit, & gaudens botros uvasque daturam
se spondet &c.“

Značilno je za Rogerija v tem slučaju, da ne imenuje latinskega poeta, dasi imenuje sicer vedno autorje onih latinskih verzov, ki

⁵² „Tu zamerkat imélu bi nyh velíku, inu zlasti, te *Pater Neže*: katere usè Cerkve hočjo oblájñati, usè Altarje okušaváti, usè buquice prebráti, usè kronice inu *Paternoštre* ožebráti, po 5. 6. inu več urr u' Cerkve tíčat ... (I, 495).“

jih podaja v svojem prevodu. Tako so verzi, ki jih podaja Rogerij v svojem prevodu I, 396, po Andreju Brunnerju napis na grobu sv. Florijana. Rogerij jih je poslovenil:

O Martyrnik Svet Florian!
Ti kir od Buga si nam dan
K Várhu t'ga Ognja syli:
Pred tem nass vári dan tar núč
V' posvejtni zmáme dáj pomúč,
Da ta nass naprésyli.

Kakor tukaj, priobči tudi I, 653 najprej latinski original verzov, ki jih je v čast sv. Petra in Pavla zložila „Elpis Žena téga Boëtia“ in jih posloveni:

O srečni Rim! kir Firštou dvèh
S' Kryujo si posvečen obèh:
Lep'ga te dèla letèh kry
V' lepóte usè de mójstriš ti.

V obeh primerih — uvod drugega je posebno učinkovit — so delali apostrofi enake preglavice Rogeriju kakor stavcu, ki jih je obakrat postavil na krivo mesto (tg'a, Le'pga). Če dodamo k tem primerom še številne, rimane sinopse (126 jih je) in metrične prevode citatov iz latinske poezije, v katerih se vseskozi opaža zanimivi proces, kako se iz kvantitativnega latinskega metra stopnjema razvija kvalitativni slovenski, dobimo precej obsežno gradivo, ki ga zgodovinar naše poezije ne bo smel prezreti.

10.

Rogerijeve pridige so vseskozi učene, skolastične. Njih vsebina govori sicer „de virtutibus et vitiis, poena et gloria“, toda njih zasnova je vseskozi tematična, njihova strogo izvedena particija je vseskozi znak skolasticizma. Abraham pa je zastopnik popularne, praktično asketične struje; njegove pridige so brez particije⁵³, ki je baš za Rogerija tako značilna. To je temeljna razlika med obema pisateljema, ki nam brani govoriti o kaki odvisnosti ali vplivu. V podrobnostih je seveda še več razločkov.

Treba se samo spomniti, s kako skrbjo podpre naš Rogerij vsako svojo trditev z imenom kakega autorja. Abrahama pa ne na-

⁵³ Karajan, Abraham a Sancta Clara. Wien, 1867. Str. 96–97.

vede na nobenem mestu! Tudi se ne sme prezreti za Rogerija zelo značilno dejstvo, da citira tako malo nemških spisov: vsi, kar jih je pri njem navedenih, bi šli na prste ene roke. Nemški naslov ima (ob robu) citiran samo eden (I, 581). Vse to v času, ko je bilo vendar nemških predlog že dovolj. Toda tudi to je značilno za Rogerija, ki je slep in gluha za svojo dobo. Pri Abrahamu pa imamo pestro sliko njegove dobe, posebno Dunaja, kakor je Abraham s svojimi spisi sploh dokument svojega časa. Ne samo po vsebini, ampak tudi po svojem literarnem stilu, ki kaže vse znake stilističnega propada in podivjanosti v 17. stoletju. Strogo Rogerijevo particijo nadomešča pri Abrahamu lahko, asocijativno spajanje posameznih delov; kar je pri njem retorike, je vseskozi tako razdivjana, da je že absurdna. Abraham ni umetnik, on je stilističen žongler, ki uganja svoje „umetnosti“, da lažje pove svoje bridke resnice. Za to masko, ki je včasih mučno komedijantska⁵⁴, pa stoji mož, ki gleda svet z bistrimi, odprtimi očmi, ki je vseskozi izrazita individualnost in občudovanja vreden značaj. Rogerijevo delo kaže, da ga je ustvaril razmišljajoč umetnik, učen arhitekt, ki mu človek ne more odrekati umetniških darov in vrlin. Toda v tem delu ni prav nič individualnega, Rogerija-človeka ne najdemo nikjer. „Rogerij“ je samo tip, gluha in slep instrument v službi „S. M. Cerkev“.

Humor je pri Abrahamu izrazito retorično sredstvo, ki ga zavedno, mnogokrat pretirano rabi. Pri Rogeriju ne najdemo nobenega humorja, samo neprostovoljnega (n. pr. I, 32). Zanimivo je tudi primerjati oba pisatelja glede njunega besednega zaklada. Abraham ma neverjetno bogat besedni zaklad, ki mu ga daje njegovo bistro opazovanje sveta in življenja. Rogerijev besedni zaklad je tudi velik, toda pozna se mu, da je premišljeno porabljen in izbran. Abrahamova dikcija je živa, sočna, prekipevajoča, Rogerijeva je vseskozi trezna, premišljena, konštruirana. Pri njem ni nobenih za Abrahama tako zelo značilnih besednih igrak, če ne štejemo sem kopičenja tautologij in sinonimov in enakih stilističnih prikazni, kakor tolikokrat se ponavljajoče „biti, gratat inu postati“. Tudi na tem se vidi, kolika je razlika med njim in Abrahamom, ki si je za svoje geslo izbral značilne besede: „Pango, Pingo, Pungo“, ki precej dobro karakterizirajo njegovo umetnost⁵⁵.

⁵⁴ Da so ga že njegovi sodobniki imeli za „norčka“ (tudi na dvoru je moral igrati „dvornega norca“), za to je pri Karajanu dovolj dokazov.

⁵⁵ Hart, Jul. *Gesch. der Weltliteratur und des Theaters aller Zeiten u. Völker*. Neudamm 1894 - 96. II, 534.

Pri tako temeljnih razlikah nas ne morejo motiti v naši sodbi enakosti pri obeh pridigarjih, ki izhajajo iz dejstva, da sta oba baš pridigarja; kakor Rogerij, tako tudi Abraham n. pr. „potuje“ v pridigi iz kraja v kraj⁵⁶. Čim bliže se seznanimo z obema, tembolj se nam utrdi spoznanje, da med njima ni nobene sorodnosti, niti odvisnosti, da sta si celo dva prava antipoda.

11.

Poleg školastike najdemo v Rogerijevem delu tudi nekoliko — precej neznatnih — sledov mistike. Številke v podrobnem opisu Kristusovega trpljenja se strinjajo s podatki v mističnih delih⁵⁷, deloma tudi s številkami v „Duhovni brambi“, str. 78, med avtorji, ki jih Rogerij navaja, najdemo mnogo mistikov. Tudi tipološka živalska simbolika, ki je seveda starejša ko ta mistika, spada v ta milje. Značilno pa je, da vidi in opisuje Rogerij na živalih pred vsem one lastnosti, ki človeku ne morejo biti vzor in zgled. Pri njem se nahaja „ta neumna živyna“ (I, 568), „poredna beštja“ (II, 557), in na treh mestih (I, 273; II, 468, 557) imamo dolgo listo živali, pri katerih so našteje samo njih slabe lastnosti. Edina žival, ki jo vsaj nekoliko ceni, je pri njem pelikan. Vse to, posebno pa njegovo povdarjanje živalske „neumnosti“, izhaja pri Rogeriju tudi iz školastike in je viden sled Aristotelovih nazorov, recipiranih v školastični filozofiji⁵⁸. Na tem se vidi, kako velika razdalja je med Rogerijem in sv. Frančiškom Asiškim, onim mistikom, ki je bil ustanovitelj njegovega reda, ki je pridigal ribam in imenoval solnce svojega „brata“.

Vse to kaže, da ne moremo govoriti o kakem vplivu mističnih spisov na Rogerija, kar se je parkrat poskušalo⁵⁹. Martina Kohemskega omeni trikrat (II, 273 . . . en brumni mvojga S. Ordna . . . , 444, 655), toda v vseh teh slučajih prinaša samo zglede iz njegovih zbornikov („Alphabetum historicum“ in „Exempelbuch“), ki imajo ravno vsled svoje enciklopedičnosti manj ascetične, mistične vsebine

⁵⁶ Karajanu, ki je o Abrahamu napisal temeljno, fino delo, se je pripetil kuriozen lapsus, da je to pridigarjsko figuro razumel dobesedno (l. c. str. 230 do 231). Deloma ga je pri tem zapeljal njegov neumestni racionalizem, s katerim opisuje Abrahama (prim. posebno n. n. m. str. 140 in 218).

⁵⁷ Fr. Rebol v „Času“ III. (1909), str. 206.

⁵⁸ Drtina: Miselni razvoj evropskega človeštva. V Ljubljani, 1908—1909. Str. 220—221. (Znanstvena knjižnica „Omladine“. I.).

⁵⁹ „Čas“ III. (1909), str. 205—206. Pregelj n. m. str. 7—8.

ko druga Martinova dela. Rogerij in Martin nimata nič skupnega; kako bi sicer mistične „Sedem Saklepne molitve“, ki so štajerski prevod strani 68—75 Kolomonovega žegna, mogle trditi, da so „iz molitnih bukvic časti vrednega Kapucinarja P. M. Kohema, katere so imenuvane: „Veliki sadeni vert.“

Zaman iščemo v Rogerijevem delu sledove mistične prisrčnosti⁶⁰. Dasi tudi prave školastične globine ne najdemo. Njegov školasticizem je zunanji in površen: množina učenih citatov, razlage na duhovno „vižo“, igračkanje s figurami in simboli, ki hoče biti učeno, ki pa vendar ne more nadomestiti konciznosti školastične argumentacije. Literarna manira je preobladala njegovo voljo, ki pa se vendar jasno kaže. Pridigar, ki mu ves svet eksistira samo za to, da ga „duhovno“ razlaga, ne vidi njegove realnosti in ima svoje duhovne oči uprte samo v sfere, ki leže onstran realnega sveta. To kaže naslov njegovega dela, ki se da razložiti samo s pomočjo te simbolike. „Palmarium empyreum“ se pravi po naše „zmagoviti empyreum“. Z besedo „empyreum“ so v srednjem veku označevali ono sfero onstran zemlje, planetov in stalnic, v kateri je bivališče blaženih⁶¹. „Palmarium“ treba tolmačiti simbolično; palma je znak zmage, pred vsem pa atribut mučenikov, ki zavzemajo večino Rogerijevih pridig. Celotni naslov pomeni dobesedno isto, kar 160 let pozneje Stöger-Šmucova „Nebeška krona“ ali Križaničev „Nebeški venec“.

Ta alegorična, simbolična literarna manira, katere pravi izvor tiči v stojični in sofistični filozofiji⁶² in ki je, prepojena z raznimi orientalskimi elementi, preko aleksandrijske šole prešla v katoliško eksegezo, je zapustila v naši literaturi trajne sledove. To se ne kaže samo v celotnem značaju pisateljev, kakor je n. pr. Rogerij, ampak tudi v postranskih zunanostih, celo že v različnih naslovih pri raznih pisateljih. Došenova: „Aždaja sedmoglava, trostrukim kopljem udarena“, Zupancov „Plutarčik“, dvojni naslovi Volkmerjevih basni, Veritija „Popotnik široke in voske poti“, Prešernov „prerojen Feniks“, vse to so primeri, ki bi se dali brez posebnega truda pomnožiti in ki samo dokazujejo kontinuiteto te literarne manire. „Atlant“ je tudi v našem jeziku nje neizbrisni sled.

⁶⁰ O bistvu mistike prim. članek: „Die Mystik im Predigerorden“ v zborniku: Zum Jubiläum des Prediger-Ordens. Hg. v. P. Leander M. Klotz, O. P. Graz, 1916. Str. 38—51.

⁶¹ Drtina, n. n. m. str. 226.

⁶² Spingarn I. E.: A history of literary criticism in the renaissance. New York, 1899. Str. 7.

Po isti poti smo dobili stilistični motiv: „Čebelo“. V emblematiki se čebela zelo pogosto rabi; v času, ki ima tako veselje na teh igračkah, ima papež Urban VIII. (1623—1644) tri čebele v grbu, kar seveda ni moglo ostati brez vpliva na cerkveno literaturo. Ravno tako si privzamejo mnoge italijanske akademije čebelo za svoj simbol⁶³. Menda je bilo nekoliko Rogerijevih pridig že spisanih, na vsak način je Rogerij že živel, ko se je v letu 1693, letu Valvasorjeve smrti, v Ljubljani osnovala učena družba, ki si je nadela ime „Academia operosorum“ in vzela čebelo za zgled in simbol. Glavna, edina naloga članov te akademije je bila, „nach Art der Bienen die Blumen verschiedener Autoren zu kosten und gleichsam in einen Stock zusammenzutragen“⁶⁴. Rogerij sam se primerja s čebelo (I, 308) in govori v 80. pridigi (II, 204—213) obširno o čebelah. „Kranjska Čbelica“ je te literarne manire očividni sled, ali vsaj „sacrificium ad captandam benevolentiam“. In globoko v 19. stoletju piše Toman v „Novicah“ 7. januarja 1863: „Mislimo in nabirajmo moči, da ustanovimo Matico slovensko, iz ktere, kakor bučele iz ulnjaka, naj prileté podučilne knjige za narod naš mili“⁶⁵. Tak stavek je v našem današnjem jeziku popolnoma nemogoč. Proti temu se ne upira samo naš latentni jezikovni čut, ampak tudi zavest, da tiče izvori in globlje korenine jezika vse kje drugje, samo ne v učenjaških špekulacijah in igračkah. —

Enak stilističen motiv, ki je izšel iz iste struje, je „Feniks“. Prešeren ga je porabil dvakrat: v spominu na Valentina Vodnika v in v besedah, ki jih govori „pisar“ ukaželjnemu „učencu“. Obakrat je Prešeren porabil ta motiv za to, da karakterizira starejšo literarno šolo!

12.

V našem slovstvu je ta školastično-baročna manira — do malih sledov — izginila, v narod ni nikdar prodrła. Da mu je vedno ostala popolnoma tuja, to nam dokazuje velika množina apokrifnih spisov mističnega izvora in mistične vsebine, ki so nastali v tej dobi, ki so dolgo tvorili edino narodno (narodovo!) literaturo in v katerih se jasno kaže reakcija zoper tuje, neplodno učenjaštvo takratne naše inteligence.

⁶³ Picinelli: *Mundus symb.* I. VIII. cap. I. Num. 23, 27, 31.

⁶⁴ *Mitth. des hist. Ver. f. Krain*, Juni 1861.

⁶⁵ Levstik, *Zbr. sp.* III, 1, str. 275.

Ta literatura, ki je res znak in dokument našega narodnega življenja, je „vsemu svetu nepoznana, od nikogar spoštovana“. Tega je deloma kriva nje vsebina. Ti pisatelji so se, baš v tem se kaže njih opozicija proti školasticizmu, oprli na mistiko, ki jim je vendar dala nekaj notranjega, dušo in srce zadovoljujočega življenja. Ta mistika pa ni bila nikdar na nobeni strani pravično ocenjena. Dogmatiki so jo preganjali kot brezversko ali praznoverno⁶⁶, prosvetljenci 18. stoletja so jo sistematično zatirali kot neumno, racijonalisti 19. stoletja so nad njo tako neizmerno vzvišeni, da se jim zdi samo še — smešna. Vsi ti pa ne vidijo, da je ta literatura nastala iz notranje potrebe globoko vernega naroda, ki je v težkih časih iskal duši hrane in srcu utehe, pa dobival samo — ekscerpte iz folijantov. V takih časih so lahko nastali ljudje, kakor Naglič, ki si je od vseh strani iskal slovenske knjige in jih ekscerpil, in Drabosnjak, ki si je knjige celo sam tiskal. Dva moža, ki sta nam komaj šele poznana, ki pa gotovo nista bila osamljena. Dve živi, neizmerno simpatični priči naše narodove duše, ki z občudovanja vredno žilavostjo išče širšega društvenega obzorja.

Stališče, ki vidi v tej literaturi samo ali pretežno le „praznoverje“, je tudi s človeške strani ozkosrčno. V vseh teh tekstih, raznih molitvah, žegnih, pismih, ki so padla z neba i. t. d. se skoro vedno najde pasus, ki pravi, da pomagajo pri težkem porodu. To nam kaže, da so jih prepisovale in kolportirale mlade matere, ki so hotele na ta način dobiti pomoč v oni najtežji uri svojega življenja, ko so bile brez pomoči sveta in zapuščene od cerkve: porod je stigmatiziran s podedovanim grehom in „vpeljavanjem“. Človeško sočutje tem mladim materam, onim možem, ko so v času duševne lakote — „non erat, qui frangeret eis!“ — poiskali duševnega kruha, kjer so ga baš našli, pa vsaj nekaj pravičnega umevanja in spoštovanja!

⁶⁶ Prim. Slo m š k o v članek: „Kriva véra od šest rimskih maš ino dvanajst postnih petkov“ v I. letniku njegovih „Drobtinc“ (1846) str. 51—59,

